

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Інститут управління, психології та безпеки

Кафедра теоретичної психології

**ПРОЯВ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ
СЕРЕДОВИЩІ**

кваліфікаційна робота

здобувача вищої освіти

освітнього ступеня «бакалавр»

Вероніки ГУЦУЛ

4 курсу денної форми навчання

спеціальність 053 «Психологія»

ОПП «Психологія»

Науковий керівник

кандидат психологічних наук

Ольга БОРИСЮК

Рецензент

кандидат психологічних наук, доцент

Олександр КУЦІЙ

Кваліфікаційна робота допущена до захисту

«05» травня 2022 р., протокол № 10

завідувач кафедри теоретичної психології

доктор психологічних наук, професор

_____ **Зоряна КОВАЛЬЧУК**

Львів

2022

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ РИСИ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ	
1.1. Комплекс неповноцінності особистості, як психологічний феномен.....	7
1.2. Фактори та симптоми виникнення комплексу меншовартості.....	16
Висновки до розділу 1.....	24
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ	
2.1. Характеристика вибірки та методик емпіричного дослідження.....	26
2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів проведення дослідження.....	28
Висновки до розділу 2.....	52
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	56
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність. Стрімкий розвиток молоді у вищій школі на сьогодні розглядає одну з актуальних проблем прояву комплексу неповноцінності в студентському середовищі. Дилема комплексу меншовартості розглядається різноманітними вітчизняними та зарубіжними авторами, в напрямку філософського, психологічного та соціально-психологічного дослідження. Цікавість до проблеми комплексу зумовлений її особливою роллю, як основного компонента в структурі самосвідомості. Окрім визначення комплексу неповноцінності юнаків та дівчат у студентському просторі, як одного із чинників самосвідомості, акцентується увага над поняттям самооцінки, самовідносин, самооцінки психічних станів, саморегуляції та самоконтролю студентів у їхньому середовищі.

Напружена, депресивна, нестійка соціально-політична та економічна ситуація, що склалася в даний час, в нашій країні, призводить до різноманітних відхилень в особистісному розвитку та поведінці молоді. Серед них особливо турбує студентів не лише прогресуюча відчуженість, підвищена тривожність, душевна спустошеність, але й комплекс неповноцінності. Цей процес найбільш очевидний в пристосуванні до середовища; сильній фрустрації – відчуття незадоволеності сильної потреби; ціннісно-смисловій невизначеності, неструктурованості особистості; самовираженні студентів під час взаємодії із оточуючими.

Комплекс неповноцінності можна охарактеризувати, як рису характеру, що проявляється збентеженням тривожністю, нерішучістю, труднощами спілкування, викликаними думками про індивідуальну неповноцінність і негативним ставленням співрозмовників.

Проблема комплексу неповноцінності студентів торкається всього суспільства в цілому, викликає глибоке занепокоєння серед батьків, психологів, педагогів, як у вітчизняній, так і в зарубіжній психології. Так як, по-перше, комплекс є невід'ємною частиною динамічної характеристики активності та адаптивності людини. По-друге, особистість в соціальному плані повинна мати певний ступінь

неповноцінності. У нормі вона може здаватися соціально прийнятною і навіть необхідною якістю. В іншому випадку – це призводить до пригніченості, пасивності поведінки, особливо з переходу кризи та суперечливості студентського віку.

Згідно цього, психологічною і соціальною значущістю окресленої проблеми зумовила актуальність та вибір теми нашого дослідження: «Прояв комплексу неповноцінності в студентському середовищі».

Мета дослідження – виявлення рівня комплексу неповноцінності в розвитку особистості студентського середовища та його зв'язку з індивідуально-особистісними якостями.

Завдання роботи:

1. Проаналізувати сутність та основні підходи до визначення комплексу неповноцінності в людини.
2. З'ясувати фактори та виникнення впливу комплексу неповноцінності в юнаків і дівчат в студентському просторі, та описати симптоми його прояву.
3. Провести емпіричне дослідження на визначення рівня комплексу неповноцінності в особистостей студентського середовища.

Об'єкт дослідження – прояв комплексу неповноцінності.

Предмет дослідження – особливість виникнення та прояву комплексу неповноцінності в студентському середовищі.

Гіпотеза дослідження –1) припускаємо, що прояв комплексу неповноцінності в студентському просторі яскраво виражений; 2) ймовірно, що існує зв'язок між самооцінкою студентів та проявом їхніх психічних станів; 3) припускаємо, що існує взаємозв'язок між комплексом неповноцінності та шкалами самовідносин.

Теоретична основа. Теоретико-методологічною основою дослідження виступили: наукові узагальнення вітчизняних та зарубіжних фахівців з проблеми комплексу неповноцінності; докладно проаналізовано передумови виникнення та різноманітність варіантів комплексу меншовартості, його наслідки, як окремої особистості, так і для суспільства загалом; запровадження А. Адлером наукового

поняття «комплекс неповноцінності» та його походження, теоретичне положення та дослідження почуття неповноцінності займалися такі психологи, як: К. Юнг і З. Фрейд, І. Розет, К. Хорні та ін.

Систематизовано та поглиблено знання про розуміння комплексу неповноцінності, динаміку його формування та симптоми прояву, фактори виникнення та розвитку в студентському просторі. Розкрито вплив комплексу на життєдіяльність студентів.

Наукова (теоритична) новизна. Теоретичне значення дослідження полягає у 1) з'ясуванні причин та наслідків формування прояву комплексу неповноцінності в студентів; 2) дослідження рівня комплексу неповноцінності в студентів.

Практичне значення роботи. Матеріали емпіричного дослідження можуть бути використані з метою забезпечення психологічного супроводу в навчальній діяльності студентів та застосовані в роботі психологічних служб, системою освіти, педагогічним колективом. З метою запобігання комплексу меншовартості в студентському середовищі, та здатності їх самовираження, цінно-смісловій визначеності молоді. Результати можуть бути корисні викладачам в рамках вибору засобів, методів та форм взаємодії у спілкуванні зі студентами в рамках організації індивідуальних та групових консультацій.

Методологія. У ході дослідження використовувались наступні методи і методики: метод теоретичного аналізу літератури із теми дослідження; метод діагностичного експерименту; метод кількісного-якісної обробки одержаних даних; Тест Комплекс неповноцінності за А. Адлером; Експрес діагностика рівня самооцінки особистості за С. В. Ковальовим; Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС) В. В. Столін, С.Р. Пантілеєв; Самооцінка психічних станів за методом Г. Айзенка; *статистичні методи*: описову статистику, метод рангової кореляції Пірсона.

Згідно отриманих результатів, дані опрацьовувались кількісним аналізом та якісною інтерпретацією з подальшим змістовним узагальненням. Статистичну обробку даних та графічне представлення результатів проводилось за допомогою

програмного комплексу SPSS із застосуванням відомих методів математичної статистики.

Структура роботи: бакалаврська робота складається зі вступу, двох розділів (теоретичного та експериментального), а також висновків, списку використаних джерел 37 пунктів та 6 додатків. Включає 5 таблиць та 13 рисунків.

РОЗДІЛ 1. СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ РИСИ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ ОСОБИСТОСТІ В ПСИХОЛОГІЇ

1.1. Комплекс неповноцінності особистості, як психологічний феномен

Саме поняття комплексу неповноцінності вводить австрійський психолог, неофрейдист, психоаналітик та творець індивідуальної теорії в психології – Альфред Адлер. Згідно автора, *Комплекс неповноцінності* – це синдром, який має патопсихологічні чинники та почуття, яким властиво мати сталі переконання особистості у своїй меншовартості. Обов'язково потребує легкої компенсації та особливого задоволення і водночас перешкоджає досягненню успіху, збільшуючи бар'єри, зменшуючи при цьому резерви мужності. Також зазначено, що комплекс це агрегація негативного уявлення недосконалості, як психічної так і фізичної, яка є наслідком стійкої неадекватної самооцінки людини. Із п'яти років життя формується характер особистості (своє «Я») разом із почуттям неповноцінності першого прояву комплексу меншовартості. Формування комплексу неповноцінності у людини відбувається саме в такий етап, в якому дитина найбільше відчуває на собі вплив несприятливих факторів. З часом цей комплекс меншовартості сприяє природній вплив на поведінку, образ думок та активність особистості [2, 4, 5].

Вважав, що свідомі чи підсвідомі надкомпенсації цих почуттів неадекватності призвели до багатьох інших психічних та емоційних станів. Адлер А. стверджував, що кожен був мотивований визначити та досягти власного відчуття задоволення, але щоб досягти бажаної точки, ми всі повинні балансувати між співробітництвом з іншими (сім'єю, однокласниками, колегами та суспільством в цілому) та прагненням до більших речей. Коли ці елементи виявляються незбалансованими, він стверджував, що це може призвести або до комплексу меншовартості, тенденції до надмірної погодження та недооцінки нашої цінності в порівнянні з іншими — або до комплексу переваги. Модель поведінки, яка передбачає, що здібності та досягнення людини набагато кращі за

інших [5].

За 90 років з тих пір, як А. Адлер вперше визначив цей термін, наше уявлення про комплекс неповноцінності розвивалося. Сьогодні фахівці з психічного здоров'я визнають комплекси неповноцінності та переваги як різні сторони однієї медалі, а комплекси переваги, як правило, приховують комплекс неповноцінності. За словами Араша Джаванбахта, доктора медичних наук, психіатра і директора клініки дослідження стресу, травми та тривоги в Університеті Уейна, термін «комплекс неповноцінності» також більше не використовується в клінічній діагностиці. Тим не менш, «надзвичайно низька самооцінка, яка не ґрунтується на правді чи розумній причині, не є хорошою — вона ніколи не є нормою. Я завжди вважаю її патологією» [9].

Саме значення *почуття неповноцінності* – це відчуття та переживання власної неповноцінності, нездатності, що проявляються в самому дитинстві та є надалі фундаментом для боротьби переваги в житті особистості.

Автор теорії (Альфред Адлер) говорив, що почуття неповноцінності зароджується в дитинстві і є результатом нездатності дитини заповнити наявні недоліки. Залежність дитини від сім'ї він порівнює із залежністю дорослого від суспільства. Виникнення почуття неповноцінності зазначає початок тривалої боротьби за перевагу та досягненням до бездоганності і досконалості. Прагнення до переваги є фундаментальним для динаміки людського життя. Адлер А. вважає, що кожна дитина відчуває комплекс неповноцінності. Вона слабка і безпорадна, бачачи свою залежність від старших і нездатність вирішити багато власних проблем. Під час виконання будь якого завдання, дитина тоді розуміє, що із поставленими задачами справляється значно гірше, ніж дорослі. Усі ці акти порівняння себе з дорослими можуть викликати у дітей відчуття своєї неповноцінності. В момент, коли дитина зустрічає перший опір у процесі досягнення цілі – є першим проявом почуття меншовартості. Патологічний комплекс неповноцінності виникає тоді, коли відчуття неповноцінності не сприяє розвитку особистості, а навпаки гальмує корисну діяльність особистості, перешкоджає встановленню соціальних відносин та деструктивно впливає на

людину. При появі комплексу переваги формується прагнення особистості домінувати, придушувати та реалізовувати деструктивний потік у спілкуванні із оточуючими. Для виникнення комплексу не потрібно мати хворобу, фізичний дефект чи якісь обмеження. Комплекс неповноцінності не завжди є патологічним станом. А саме А. Адлер зазначає, що для нього комплекс неповноцінності є природним станом людини в межах норми. Згідно цього, сформулював девіз: «Щоб бути зрілою та повноцінною людиною, треба володіти комплексом неповноцінності» [4, 5, 6].

А. Адлер говорив, що відчуття меншовартості має головний чинник розвитку соціуму. Якщо дитина не мала цього почуття, тоді вона не буде прагнути до успіху (так само і в дорослих). Почуття неповноцінності компенсується відчуттям переваги. Через постійне прагнення до переваги розвивається індивід. Перевага та неповноцінність «йдуть рука об руку». Альфред А. стверджує, що «насправді прагнення до переваги формує розум і психіку осіб» [2].

Комплекс переваги – це установка, необґрунтованої віри в те, що особистість психологічно чи фізично, немовби перевершує собі подібних. Цей комплекс є відповіддю на комплекс меншовартості, а ступінь розвитку пропорційна ступеню розвитку комплексу неповноцінності [4].

Комплекс неповноцінності та переваги – невротичні прояви психіки. Адлер Альфред стверджував, що саме комплекс неповноцінності – головне джерело неврозу. Зіставимо трактування тверджень почуття неповноцінності та бажанням переваги. Як говорив А. Альфред, відчуття меншовартості проявляється в процесі протидії середовища задоволенню потреб людини. Але бажання переваги виражається не тільки при наявності опору, а й у повсякденному житті, де немає сенсу воювати, навіть, якщо немає з ким. Ці факти показують, що людина прагне до переваги, а не ґрунтується на відчутті меншовартості. Деструктивний характер буде проявлятися, як захисна реакція особистості (переважно це агресія), тоді коли прагнення переваги буде ґрунтуватися на подоланні почуття меншовартості. У цьому випадку бажання переваги є стресовим, як і реакція на подразник. Може проявлятися в придушенні

чужої волі, спробах принизити, під впливом деструктивних тенденцій. В іншому випадку, прагнення до переваги буде мати нормальний біологічний характер потреб людини для того, хто не порушує чийось прав. Бажання переваги через розвиток почуттів або комплексу неповноцінності має захисну реакцією організму для свідомого розуміння власної вразливості. Якщо ми припустимо, що перевага є основоположною для існування і є послідовною в багатьох сферах людської взаємодії, то можна припустити, що комплекси неповноцінності розвиваються за умов, якщо перевага не задовольняється в більшості областей і в оточенні, хронічно пригніченому середовищі. Індивід набуває патологічного характеру, а потім змінює картину світу і в результаті своїх взаємин з оточуючими [3, 7, 8].

У «Дослідженні про неповноцінності органів і психічну компенсацію» пояснюється, чому одна хвороба вражає людину більше, ніж інша, і чому деякі частини тіла вражаються швидше, ніж інші. З власного досвіду А. Адлер у 1907 р. припустив, що одні органи у людини слабкіші за інші, що робить їх більш сприятливими до захворювання, які вражають ці органи. За словами психологів, у кожної людини хвороба вражає саме той орган, який був менш розвинений, менш успішно функціонував, був «неповноцінним» від народження [3].

Згідно з теорією А. Адлера, насправді все, що роблять люди – це подолання комплексу неповноцінності та посилення переваги. Але для деяких відчуття неповноцінності може бути непосильним. Результатом є комплекс меншовартості – перебільшення відчуттям своєї слабкості та невдач. Альфред Адлер твердо переконаний, що розвитку комплексу неповноцінності сприяють три типи дистресу, який людина відчуває в дитинстві: неповноцінність органів, надмірна турбота і уникнення батьків [5].

Зигмунд Фрейд не погоджувався з А. Адлером. Він критично ставився до концепції комплексу неповноцінності, яка на його думку є штучною. Погоджується, що особисте сприйняття неповноцінності є мотивуючим фактором для певного успіху завдяки компенсаційним механізмам. Проте він стверджує, що неповноцінність органів людини не завжди сприяє розвитку

працездатності та здібностей людини (над-компенсація). Фрейд З. говорить про наявність в особистості природного таланту.

Фрейд Зигмунд також говорив про відчуття меншовартості, але згадував їх еротичне походження. «Якщо дитина помічає, що її не люблять, вона відчуває себе тоді неповноцінною, як і дорослий. Єдиний орган, який можна вважати неповноцінним – це недорозвинений пеніс, клітор у дівчаток». З. Фрейд наголошує про концепцію ідентифікації, тобто засвоєння чужого «Я», наслідування, намагання засвоїти особистість іншого. Це пов'язано з комплексом Едіпа, а також з прихильністю особистості до своїх батьків, а у результаті втрати то до інших людей. Неповноцінність, стверджує З. Ф., більш ймовірна. Це пов'язано з напругою між Его та Супер-его людини. Супер-его є носієм ідеалу-его, і Его завжди намагається бути досконалим. Іноді Супер-его має ідеальну рису батьків особистості, інакше це може бути риса іншої особи. Супер-его – це наглядовий орган, який також карає та звинувачує людей за непослідовне або неправильне досягнення цілей людиною [28, 9].

Якщо підтвердити підсумки А. Адлера та З. Фрейда, то можна зазначити, що присутність комплексу меншовартості фактично передбачає ґрунтовний та відповідальний самоконтроль, упередження щодо особистих завдань і планів розвитку, що завжди проявляються, як внутрішнє звинувачення особистостей.

Слово «*комплекс*» придумав Карл Густав Юнг. Він вважав, що комплекс – це «складна багатокомпонентна система динамічних асоціацій – аналогічних складним психологічним властивостям – іноді травмуючого, а іноді емоційного характеру, як тригерів». Згідно роботи асоціативного тесту К. Юнга, було зроблено висновок, що в деяких сферах людського досвіду, він автономний і не підконтрольний свідомому. І це є *Комплекси* – витіснені у підсвідомість, афективно забарвлені спогади та думки, емоційно-насичена частина переживання. У центрі комплексу завжди можна знайти прототип ядра (архетипи).

За К. Г. Юнгом, «причиною цього комплексу, як правило, є травматична ситуація. Вона емоційно-акцентована, будучи несумісною зі звичайною

позицією свідомості». Часто це моральний конфлікт, який цілком впливає з нездатності повністю вмістити суть свідомості. Образ є автономним і загалом не знаходиться під свідомим контролем індивіда. Комплекс може бути придушений зусиллям волі, однак він не зникає і не загоюється, а з'являється знову, коли надається можливість. Образно кажучи, травмуючі ситуації відколюються від складної частини «Я» (его-комплексу), яка проникає глибоко в підсвідомість, а потім отримує певну автономію. Згадування інформації, пов'язаної з комплексом, посилює захисні механізми, які заважають розпізнанню комплексу. А поведінкові симптоми, моделі стосунків, марення або галюцинації при психозі приходять у свідомість, переважаючи наші свідомі наміри (свідоме спонукання) та інші несвідомі стани. При неврозі межі, що розділяють свідоме від несвідомого, залишаються збереженими, але корегуються, що дозволяє комплексам попередити їх про глибокий мотиваційний розкол особистості. Тобто, можна сказати, що комплекси проявляються в ситуаціях, коли свідоме (воля) не може їх придушити, тобто в яскравому прояві несвідомого. Комплекси, що виникають у роздробленому вигляді після удару травматичної ситуації, не лише викликають нічні страхи, провини, забувають про потребу в інформації, а й є провідниками творчості. Тому їх можна поєднати за допомогою арт-терапії («активної уяви») – спільної діяльності між людиною та її спільними характеристиками, несумісними з її свідомістю в інших формах діяльності [34, 35, 9, 26].

Всупереч теорії А. Адлера, прагнення до переваги є не бажанням компенсувати відчуття неповноцінності, а «джерелом тяжіння». Ісаак Розет у своїй статті писав: «Прагнення переваги, як один з основних імпульсів, показує, що це не відчуття неповноцінності, а те, що прагнення до переваги є розвитком, мотивом будь якого організму». Він вказує, що сексуальне бажання не можна розглядати, як бажання придушити і переважати волею партнера, як із самогубством не можна розглядати, як намір «подолати перешкоди». Біологічні причини прагнення до переваги розкрив Ч. Дарвін у своїй теорії статевого відбору. Прагнення до переваги сприяє виживанню, розвитку та репродуктивним

успіхам особин в природі [24, 16].

Можна сказати, що так само, як метою комплексу меншовартості є самознищення (власна недооцінка), метою комплексу переваги – знищити соціальне середовище індивіда. Коли справа доходить до зовнішнього агресивного перенаправлення, у людини може виникнути комплекс неповноцінності. Подібна реакція перенаправлення нападу спостерігається, коли людина відчуває провину перед кимось.

Концепція загальної форми Альфреда Адлера включає три основні категорії структури і динаміку особистості: 1) почуття спільності; 2) почуття неповноцінності чи неадекватності; 3) прагнення до власної значущості. Відразу слід підкреслити, що ці фактори, що визначають структуру особистості в концепції діалектичної єдності А. Адлера, розглядаються, як взаємопов'язані і взаємозалежні. Повнота методу не виключає можливості та необхідності диференційного аналізу кожного з цих факторів. Усе це проявляється у нескінченному розмаїтті специфічних почуттів, які мають для особистості помірну цінність, але не завжди усвідомлені та зрозумілі особистості [11, 6, 4].

Які умови для створення відчуття неповноцінності? Серед них А. Адлер, одразу після вродженого дефекту, вказує на неправильне виховання: розбещеність, жорстокість, байдужість, авторитарність та інше. У більш детальному викладі Е. Вексберга виділяють чотири групи станів, які можуть призвести до комплексів неповноцінності: 1) органічний дефіцит дитини; 2) соціально-економічний статус сім'ї; 3) приналежність до недооціненої статі; 4) місце дитини в сім'ї [3].

Соціальна природа відчуття меншовартості впливає з механізму його формування в основі якого лежить несвідомий процес, часто несвідоме порівняння з іншими, зі своїми цілями. Мабуть, варто поговорити про деталі цього порівняння, де одним із об'єктів порівняння є суб'єкт, який порівнює. М. Шпебер описує природу цього порівняння: «Немає однієї риси, однієї події, одного хвилювання, які не викликають почуття меншовартості. Це може виникати в різні роки, але найчастіше зустрічається в дитинстві. Відчуття

неповноцінності завжди має хорошу основу: людина вважає себе дуже низькою або дуже високою, дуже схожою на когось або відмінною від когось...» [1, 7, 20; ст. 30-32].

«А. Адлер пише – відчуття неповноцінності – прагнення подолати та відчутти спільність, є основою індивідуально-психологічного дослідження». Однак, як він постійно вказує, мова йде не про ці фактори, а про незалежний аналіз характерних взаємовідносин у структурі особистості. Отже, окрім питань стосунків, існують питання компенсації та способу життя [5; ст. 24-25].

Динаміка процесу розвитку особистості чітко виражає тісний взаємозв'язок цих факторів. При цьому А. Адлер підкреслює важливу цінність відчуття спільності: «При глибокому аналізі взаємозв'язку між цими факторами стає зрозуміло, що всі вони ілюструють тип і ступінь розвитку почуття спільності». Характеристика взаємодії факторів особистості у Альфреда Адлера можна виразити так. По-перше, зі зростанням відчуття меншовартості зростає й бажання підвищити самозначимість. Індивід змушений замкнутися у своєму «Я». У крайніх випадках, як було сказано раніше, модель «нижче, тим краще» може проявлятися в ідеальних планах, мріях та реальності. Як правило, це бажання підвищити себе дуже різниться за формою та змістом. По-друге, з подальшим посиленням почуття меншовартості – слабшає колективна свідомість. Виникає відчуття замкнутості, покинутості, приниження, ворожості до оточуючих. По-третє, ізоляційне прагнення до власної гідності (і розвиток цього почуття переваги), у свою чергу, призводить до відчуття переваги над іншими без урахування їхніх інтересів, що передбачає приниження прав людини. Особливо сильно є відсутність почуття спільності, що виявляється в забезпеченні власної переваги лише через свідоме бажання перетворити інших на ніщо. Звісно, це не виключає самовдосконалення та впровадження корисних способів поведінки в гонитві за перевагою особистості. По-четверте, підсилення відчуття спільності призводить послаблення почуття своєї малозначимості (паралель колективізму). При цьому зникає байдужість, вільніше проявляються творчі сили, відпадає потреба прагнути до переваги та влади над іншими. Порівнюючи

з іншими у продуктивній, відповідальній роботі набуває ознак дружнього змагання [1, 5, 6].

У концепції А. Адлера, провідну роль відіграє значення компенсації, що означає усунення будь-яких недоліків і рух до більш сприятливої ситуації. Поняття компенсації, в місцевій медицині, Альфред Адлер відносить до особистості в цілому. Суб'єкти можуть певною мірою компенсувати власні недоліки шляхом систематичного навчання та навіть досягти над-компенсації. У змісті процесу компенсації можна виділити такі компоненти та параметри: 1) об'єкт компенсації; 2) метод компенсації; 3) ступінь компенсації; 4) позначка компенсації. Предмет та інструменти можуть бути, як однорідними (компенсація часткового погіршення зору), так і неоднорідний (компенсація повної сліпоти). Це стосується розвитку почуття власної гідності, а не лише компенсації фізичної підготовки. Рівень компенсації може бути не тільки рівню порушення, збою але і вищий або нижчий за нього. У першому випадку можна говорити про заміщення, в другому – про над-компенсацію або самовдосконалення. У будь-якій із діяльності суб'єкт може потерпіти невдачу, що призведе до відчуття неповноцінності, власної нікчемності. Це, у свою чергу, забезпечує тенденцію до компенсації. Залежно від розвитку відчуття спільності можна говорити про негативну компенсацію «непотрібної сторони життя» – за відсутності спільності або про позитивну компенсацію – «корисної сторони життя» в контексті досягнення соціально-цінного результату [4, 5].

Слід підкреслити, що для Альфреда Адлера поняття компенсації включає будь-які зусилля людини, спрямовані на розвиток його здібностей, а також спосіб його дій у всіх сферах діяльності. Тобто це свідчить не лише встановлення статусу, а подолання наявних здібностей людини. Дотримуючись цієї логіки, політ у небо можна розглядати, як над-компенсацію за відсутність крил у особистості, як прояв природного явища – над-компенсацію людської слабкості відносно природних сил.

Отже, можна підсумувати, що комплекс неповноцінності винайшов А. Адлер – австрійський психолог, психоаналітик, неофрейдист, творець індивідуальної

психології. КН — поглиблене відчуття власної неповноцінності, що триває певний час та зазвичай супроводжується хибними установками і поведінкою. Також, перебільшене переживання особистістю власної слабкості та недосконалості, яке пов'язане із реальною чи уявною відсутністю всяких ціннісних для людини чи для суспільства властивостей (фізичних чи психологічних) або здобутків (матеріальних чи нематеріальних).

А. Адлер вважав, що відчуття неповноцінності є природним та властивим всім від зародження цього комплексу, яке є поштовхом до розвитку особистості. Також із теорією А. Адлера розділяли такі вчені, як: З. Фрейд, К. Юнг, Е. Вексберг, М. Шпебер та інші.

1.2. Фактори та симптоми виникнення комплексу меншовартості

Щоб з'ясувати, чи почуття невпевненості в собі є тим, що А. Адлер вважав комплексом меншовартості, важливо розглянути першопричини почуття неадекватності. Т. Джаванбахт каже, що надзвичайно низька самооцінка може бути пов'язана з клінічною депресією або тривогою, які можна лікувати за допомогою бесіди або медикаментів.

Відповідно до класифікації А. Адлера, розрізняють два типи комплексів неповноцінності: первинну неповноцінність і вторинну неповноцінність.

Первинна неповноцінність. За словами Гонсалеса-Берріоса, первинна неповноцінність починається в ранньому дитинстві в результаті порівняння батьків або опікунів між дітьми. «Якщо одній дитині постійно нагадувати про те, що вона недостатньо адекватна чи хороша, дитина може відчувати себе безпорадною, вразливою та тривожною. У неї розвинеться зламана самооцінка, у поєднанні з поганою впевненістю. Це несприятливе порівняння створює відчуття неадекватності та дефіциту дитині», – пояснює вона. «Невпевненість раннього дитинства переноситься на доросле життя і може перешкоджати соціальним стосункам, адаптації на робочому місці тощо» [34].

Вторинна неповноцінність — це прояв дорослих, який може бути викликаний, а може і ні, залишковими відчуттями з дитинства. Цей тип заважає людям досягти своїх цілей, оскільки проявляється як низька самооцінка та виснажлива невпевненість. Людині може бути важко спілкуватися або підтримувати здорові стосунки через свої самовнизливі емоції.

За А. Адлером, саме почуття неповноцінності може перерости в комплекс неповноцінності, якщо буде дотримано одну із трьох умов: фізична неповноцінність, гіперопіка дорослих, нестача опіки дорослих.

На етапі розвитку від півтора до трьох років дитина відокремлюється від матері та навколишнього світу. Виникає розуміння свого «Я». Дитина проявляє інтерес до себе, досліджує себе, дозволяє собі знайти своє покликання, які є значимими для очікування бажаного. Неповноцінність може виникнути у дітей з 4-5 років. В цей час (за А. Адлером) дитина повинна розвивати соціальне почуття та гнучкість. Цей вік самореакивної поведінки. У той час, самооцінка дитини залежить від оцінки дорослого – від його похвали та критики. Самостійна оцінка починає формуватися лише в середній та старшій школі, а може й не сформуватися взагалі [2].

Із трьох років формується відчуття меншовартості в особистості. У цьому віці дитина формує світосприйняття – уявлення основних ознак, що діють в навколишньому світі, за допомогою цієї призми сприймає все, що відбувається у суспільстві та природі. Вирішальне значення розвитку особистості взаємовідносин між батьками та дитиною К. Хорні зазначала, що у випадках, коли батьки ставляться до дитини із любов'ю та турботою і задовольняючи її потребу в безпеці, тоді в дитини формується базальна довіра до світу. А якщо батьки позбавляють дитину в почутті безпеки, відкидали та перебільшували з опікою – це формування базальної ворожості. Дитина залежить від батьків та має сильний зв'язок прив'язаності, що дає їй відчувати, по відношенню до них, почуття образи та обурення. *Базальна тривога* – інтенсивне відчуття відсутності безпеки. Тоді відчувається ворожість до середовища та своє безсилля, зневірюється у власних силах та не в здатності протистояти труднощам. Така

дитина має готовність оборонятись але завжди перебуватиме в напрузі [30, 22, 19].

Інший погляд формування в особистості впевненості в собі та довіри до світу, заснований на тому, що поняття «базової довіри до світу» є дуже спірним у психотерапії. Людина, наділена такою довірою, може сприймати світ, як позбавлений небезпек. Важлива здатність, яку має дати дитині виховання – здатність узагальнювати свої уявлення про причинно-наслідкові зв'язки рівня найбільш загальних життєвих закономірностей. Тобто, роль батьків – дати дитині таке виховання, щоб вона могла сприймати світ таким, який він є реально усвідомлюючи можливі небезпеки цього світу, приймати їх, знаходячи ефективні методи подолання труднощів. Було б правильно, якби у дитини формувалося відчуття «різного світу» чи «реального світу» [25, 12, 7].

Часто комплекс неповноцінності пов'язаний із невротичними потребами, які саме описує стратегії Карен Хорні: кохання та схвалення; авторитетному партнері; в чітких обмеженнях; потребі у владі; у використанні інших; суспільному визнанні; захопленні собою та своїм «Я»; честолюбство; самодостатність та незалежність людини; в бездоганності та незаперечності. На її думку, ці потреби мають усі особистості. Однак невротики, до яких відносяться і особи, що мають комплекс неповноцінності, використовують їх негнучким. Потреба є невротичною, якщо людина намагається перетворити її задоволення на спосіб життя.

Як було зазначено, основою виникнення комплексу неповноцінності є відчуття меншовартості дитини. Шляхи розвитку комплексу меншовартості зароджуються в цьому та залежить від принципів виховання дитини в сім'ї. Очевидними ознаками з якими можна будувати висновки про наявність комплексу неповноцінності – фізичні недоліки дитини. А. Адлер описує випадки, коли заїкання дитини свідчить про брак батьківської любові та турботи. Подібним чином діє енкопрез або енурез (крім випадків фізичних порушень травлення та сечовипускання). Згідно цього, дитина не бажає покидати безпечний світ дитинства. Якщо дитина довгий час є центром уваги матері, а

після втрати цієї уваги, розвивається фізичний недолік мати до дитини, що відштовхує її увагу. Таким чином дитина уникає необхідності прийняття світу таким, який він є та намагається втекти у сферу дитинства, де важливим фактором є розвиток здатності контролювати свої процеси випорожнення, сечовипускання та мовлення [2, 12, 19].

Дитина з комплексом меншовартості найчастіше поведуться агресивно, проявляє девіантну поведінку у соціумі, при цьому привертаючи увагу батьків та оточуючих, стають критичними, прискіпливими людьми. Часто вимагають похвали при цьому заздрячи іншим. Мають пристрасть реалізовувати бажання до переваги за допомогою розвитку своїх навичок та умінь, згідно шляхом приниження гідності оточуючих, висміюючи їх та нападаючи на них. Саме за цим ховається страх дитини, невпевненість у собі, боязкість, відсутність віри в позитивний результат.

За А. Адлером, комплекс неповноцінності можна будувати підсумки за позу в якій спить людина. При засинанні людини, яка згорнувшись в клубок та сховавшись із головою (крім випадків із хворобами), у них є комплекс меншовартості. Визначено, що комплекс неповноцінності має здатність посилюватись протягом всього життя до похилого віку. Це пов'язано, що похилі люди, відчувають свою суспільну непридатність та бояться залишитись непотрібними. Саме такі особистості стають критичними для дорослих людей та навпаки, намагаються грати роль надто добрих бабусь і дідусь, щоб стати значущими для молоді [2].

Розуміння того, коли і як виникло це почуття неповноцінності, є ключовим для того, щоб зрозуміти, як найкраще їх виправити, пояснює Джаванбахт. Деякі люди постійно піддаються коментарям або обставинам, які підкріплюють їх низьку думку про себе, каже він. Наприклад, ці думки могли виникнути через стан, як-от неповноцінність навчання або фізичні обмеження, які ніколи не були діагностовані або вирішені належним чином. Знущання за ці обмеження може призвести до того, що людина розвине негативні уявлення про себе, які надзвичайно важко розібрати. У такому випадку віра людини може бути глибоко

закріплена, оскільки її досвід підкріплює її.

«Наші думки та наші емоції завжди пов'язані один з одним», – каже Джаванбахт Т. «Хоча реальність така, що кожен з нас може мати слабкість, можна — через хронічність цього стану або через своє оточення — занадто багато зосередитися на цій слабкості» [30].

Самооцінка людини може також відображати неявні упередження. У місцях, де переважають певні расові, гендерні, типи статури чи кваліфіковані упередження, люди, які не відповідають привілейованим нормам чи преференційним групам, опиняються на виході, незалежно від того, наскільки вони стараються або наскільки конкурентоспроможні їхні навички. Постійний вплив ситуацій структурної нерівності може змусити людей з різними групами ідентичностей вважати, що вони окремо або в сукупності неповноцінні. Наприклад, жінки у сфері, де переважають чоловіки, можуть регулярно відмовлятися від підвищення по службі, яке легко отримують їхні колеги-чоловіки, а кольорові діти в переважно білих навчальних закладах можуть усвідомити, що вони недостатньо хороші, коли навчальні програми виключають або приглушують голоси позитивних чорношкірих. і коричневі історичні особи [24].

За словами Таране Джаванбахта і Гонсалеса-Берріоса, деякі ознаки комплексу неповноцінності або низької самооцінки включають:

- Крайня невпевненість;
- Занепокоєння, яке може проявлятися в поганому харчуванні та сні;
- Легко пристосовуватися до інших, або приємне людям;
- Бути надмірно самосвідомим і самокритичним;
- Чутливість до критики;
- Соціальні фобії або абстиненція;
- Привертає увагу;
- Незрозуміла або надзвичайна прихильність;
- Надмірна конкуренція з іншими;

- Нездатність виконувати обов'язки;
- Депресія, тривога і безвихідь;
- Високі та нереалістичні очікування до себе;
- Пасивність у романтичних стосунках;
- Постійна перевірка в романтичних стосунках;
- Почуття негідності;
- Агресивність, коли відчуваєш неповагу з боку інших;
- Страх зробити помилку, він же перфекціонізм;
- Почуття сумного і самотнього;
- Сповільнене мислення і проблеми з концентрацією уваги;
- Почуття нервозності та неспокій;
- Важке дихання і підвищене відчуття небезпеки;
- Постійні турботи;
- Розлади харчування або дисморфія тіла.

Гонсалес-Берріос нагадує, що наслідки комплексу неповноцінності важко відрізнити від його симптомів. Замість того, щоб обговорювати, хто віз, а хто кінь, вона каже, що слід стежити за цією поведінкою та почуттями [16, 30].

Суть комплексу неповноцінності полягає в наявності сукупності негативних думок, почуттів, поведінки та тенденцій. За даними Depression Alliance, ознаки, що у вас може бути, включають:

- Постійне зосередження на думках, які засмучують;
- Замикання через сором, провину, збентеження або внутрішнього відчуття поразки;
- Відмова від колег, колег або членів сім'ї;
- Приниження інших як спосіб передати їх почуття ізоляції та невдачі;
- Відчувати відповідальність за чужі недоліки та невдачі;
- Шукайте уваги та підтвердження, прикидаючись хворим, пригніченим або постійно повертаючи розмову до них;
- Уникайте будь-якої конкуренції, де їхні зусилля можна прямо порівнювати

з іншими (Люди з дуже низькою самооцінкою не ризикують. Вони нічого не пробують і в кінцевому підсумку втрачають багато можливостей);

- Будьте надзвичайно чутливими як до компліментів, так і до критики;
- Проявляйте особистісні риси, такі як перфекціонізм і невротизм (схильність до тривоги, депресії та інших негативних почуттів).

Дослідження показують, що поведінкові та психологічні характеристики, пов'язані з комплексом неповноцінності, виникають внаслідок комбінації факторів, у тому числі: *Генетична схильність*. Наприклад, дослідження, опубліковане в *Proceedings of the National Academy of Sciences*, показало, що люди, які успадкували зміну рецептора до окситоцину, гормону, який сприяє позитивним емоціям, відчували себе менш оптимістично, мали нижчу самооцінку і відчували менше особистої майстерності, ніж люди, які успадкували інший тип рецепторів для окситоцину. *Родина походження*. За словами Меддукса, який вивчав самооцінку протягом десятиліть, ваші ранні опікуни можуть мати величезний вплив на те, чи генетична схильність до невпевненості в собі «посилюється» чи «пом'якшується». Дитина, чії батьки неодноразово говорять такі речі, як «Ти дурний», «Ти дурень» або «Ти ніколи нічого не робиш правильно», може засвоїти ці застереження настільки повно, що вони перенесуть їх у доросле життя. «Коли ви дуже молоді, вразливі й стикаєтесь із постійною критикою, ви відчуваєте себе безсилями, нікчемними, сором'язливими та без ентузіазму», – пояснює психолог Елейн Н. Арон, доктор філософії, автор книги «Недооцінене себе». «Відчуваючи, що в усьому повинна бути ваша вина, ви постійно недооцінюєте себе». *Суспільство*. Нереалістичні стандарти, які надходять від рекламодавців, соціальних мереж, знаменитостей та інших авторитетних діячів, можуть створити або посилити уявлення про себе, що призведе до величезної невпевненості в собі. «Коли суспільство бомбардує нас повідомленнями про те, як ми повинні діяти, що ми повинні придбати, а також про те, якого типу, розміру та кольору має бути наше тіло, ми усвідомлюємо й відчуваємо себе пригніченими до такої міри, що це впливає на нашу власну оцінку того, хто ми є і яка наша справжня вартість», — каже Карен

Шапіро , ліцензований клінічний соціальний працівник і психотерапевт [20].

Комплекс неповноцінності не є діагностованим психічним розладом. Натомість клініцисти використовують низьку самооцінку як один із можливих симптомів, коли вони оцінюють інші психологічні проблеми, зокрема: *Тривожні розлади*. Якщо ви відчуваєте, ніби ви не такі хороші, як інші, це може спровокувати занепокоєння в багатьох ситуаціях. *Депресивні розлади*. Зв'язок з депресією особливо сильний. Спостерігаючи за людьми із низькою самооцінкою – показує, що низька самооцінка є ключовим фактором у розвитку та підтримці депресії, також про це пишуть багато психологів у своїх дослідженнях.

Невиліковний комплекс неповноцінності може тривати роками, навіть все життя, насамперед тому, що людям із укоріненим негативним уявленням про себе так важко сприйняти позитивну інформацію, яка кидає виклик цьому уявленню. Повторення позитивних самовиражень може принести користь деяким людям, але матиме негативні наслідки для тих людей, які «потребують» їх найбільше». Коли люди з низькою самооцінкою повторювали твердження: «Я симпатична людина» або зосереджувалися на тому, як це твердження відповідає дійсності щодо них, ні їхні почуття щодо себе, ні їхній настрій не покращилися — вони погіршилися [34,20].

Отже, можна зазначити, що А. Адлер розрізняють два типи комплексів неповноцінності: первинну неповноцінність і вторинну неповноцінність. Також це відчуття меншовартості матиме здатність трансформуватись в комплекс неповноцінності, якщо при цьому буде дотримано одну із трьох умов: фізична неповноцінність, гіперопіка дорослих, нестача опіки дорослих. Карен Хорні описала десять стратегій, що отримали назву невротичних потреб. На її думку, ці потреби мають усі особистості. Проте, особи, які мають комплекс неповноцінності, що й відносяться до невротиків разом з ними застосовують потреби негнучко. Потреба є невротичною, якщо особистість старається змінити своє задоволення на спосіб життя. За словами Т. Джаванбахта і Гонсалеса-Берріоса, деякі ознаки комплексу неповноцінності або низької самооцінки включають певні критерії.

Висновки до 1-го розділу

Підсумовуючи перший розділ, можна зазначити. Говорячи про комплекс неповноцінності, можемо припустити, що від комплексу важко позбутись. Саме так, адже це прив'язується нам із дитинства. Але не варто думати, що це «неможливо». Хоть би як важко не було, але можливо зроби те, чого сильно жадаєш. Всі наші комплекси складаються із «Я концепцій», в яких є різниця між «Я реальне», «Я ідеальне» та «Я дзеркальне». Через призму комплексу наші реальні гідності здаються спотвореними, а ідеал – занадто недосяжним, та уявлення думок інших – неочікуваними. Це породжує внутрішню тривогу, низьку самооцінку, конфліктністю свого «Я» та незадоволеність собою. Тому більшість «гоняться за фантомним ідеалом», деякі надягають маски, щоб виправдатись перед оточуючими, а інші в стороні страждають запевняючи себе, що їм не подолати власні недоліки.

Фактор, що призводить до виникнення КН: неповноцінність організму; надмірна опіка; нехтування дитиною батьками. У дитячому віці особистість зазнає впливу різних несприятливих чинників. В результаті цього формується почуття неповноцінності, яке надалі впливає на поведінку, активність, спосіб думок індивіда. Переживаючи неповноцінність, людина протягом всього свого життя бореться зі своїми комплексами. Нездатність компенсувати дефект чи владнати життєву ситуацію, тим самим, подолати почуття неповноцінності, призводить до виникнення комплексу неповноцінності.

Комплекс меншовартості проявляється в багатьох сферах діяльності але мають приблизно однакові характеристики незалежно від віку. Основними характеристиками є прагнення до влади, агресивність, вразливість, очікування оцінки з боку інших, недооцінювання свого «Я» або навпаки потреба в прийнятті та власна самовпевненість у своїх силах. Основа звільнення – знайти справжні потреби особистості та забезпечити реалізацію сім'ї та вираження серед оточуючих. Важливу роль відіграє соціалізація людини. Про наявність комплексів неповноцінності у випадках можна судити навіть із положення

людини під час сну. Імунітет від комплексу меншовартості можливий у будь-якому віці, але чим молодша особистість, тим швидше початковий вплив і тим швидше й ефективніше індивідуальне одужання.

РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЯВУ КОМПЛЕКСУ НЕПОВНОЦІННОСТІ В СТУДЕНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ

2.1. Характеристика вибірки та методик емпіричного дослідження

Емпіричне дослідження було проведено для виявлення в студентів комплексу меншовартості, щоб дізнатись діапазон поширенню цього комплексу в студентському просторі.

Гіпотези дослідження:

- 1) припускаємо, що прояв комплексу неповноцінності в студентському просторі яскраво виражений;
- 2) ймовірно, що існує зв'язок між самооцінкою студентів та проявом їхніх психічних станів;
- 3) припускаємо, що існує взаємозв'язок між комплексом неповноцінності та шкалами самовідносин.

Вибірка досліджуваних складала 33 респонденти, з них 26 – жінок (79%) та 7 – чоловіків (21%). Вік осіб коливався від 17 до 24 років. Всі досліджувані є студентами різних курсів, з 1-го по 6-й.

Дослідження проводилось із онлайн технологіями (заповнення Гугл форми <https://forms.gle/BgLRZsZzgZkPAUBp9>). Для опитування була запропонована онлайн-анкета на тему: «Дослідження поведінки в студентському середовищі». (див. Додатоки А, Б, В, Г).

Отже, для емпіричного дослідження комплексу неповноцінності в студентському середовищі застосовувалися такі методики: 1) Методика – **Комплекс неповноцінності за А. Адлером**. Складається із 30 тверджень, в яких є три варіанти відповідей, і біля кожного вказано кількість очок в: 0, 3, 5. Тоді потрібно вибрати той варіант відповіді, який є найбільш справедливим для респондента. В кінці підраховуються бали очок та визначається рівень комплексу від 0 - 150 балів. Призначений для виявлення рівня комплексу неповноцінності від закомплексованості до безкомплексів. Допомагає виявити проблеми, пов'язані з оцінкою свого «Я» та внутрішніми комплексами.

2) Методика – *Експрес діагностика рівня самооцінки особистості*. Методика розроблена **С. В. Ковальовим**. Складається із 32 тверджень, в яких є п'ять варіантів відповідей, наскільки часті перелічені стани. Далше підраховується сумарний бал за відповідною шкалою оцінювання від 0 до 4 балів. На останок визначається рівень самооцінки від низького 0 до високого 128 бали. Призначена для визначення рівня самооцінки особистості. Ця методика застосовується для уявлення респондентів про важливість своєї особистої діяльності в соціумі та оцінки себе, власних якостей та почуттів, переваг та недоліків, вираження їх відкрито або закрито. Як основний критерій оцінки виступає система особистісних сенсів людини. Самооцінка забезпечує регулятивний баланс особистості та може бути стимулом до розвитку людини.

3) Методика *Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС) В. В. Столін, С. Р. Пантілєєв*. Ця методика побудована відповідно до розробленої В.В. Століним ієрархічною моделлю структури самовідносини. Багатомірний опитувальник дослідження самовідносини створений С.Р. Пантілєєвим. Включає 110 тверджень, що розподілені за 9 шкалами (відкритість (внутрішня чесність), самовпевненість, самокерівництво, дзеркальне "Я" (відображення самовідносини), самоцінність, самоприйняття, самоприв'язаність, внутрішня конфліктність та самозвинувачення). Дана версія опитувальника дозволяє виявити три рівні самовідносини, що відрізняються за ступенем узагальненості: 1) глобальне самовідношення; 2) самовідношення, диференційну за самоповагою, аутосимпатією, самоцікавістю та очікуваним ставленням до себе; 3) рівень конкретних дій (готовність) щодо свого «Я». У характеристиці вільного приймається відмінність змісту «Я-образу» (уявлення про себе у формі оцінки виразності тих чи інших рис) і самовідносини.

4) Методика *Самооцінка психічних станів за методом Г. Айзенка*. Методика становить 40 тверджень, які описують різні психічні стани в респондентів. Якщо досліджуваним цей стан часто притаманний, оцінюється в 2 бали, якщо цей стан буває рідко, то ставиться 1 бал, якщо ж зовсім не підходить – 0 балів. Анкета складається із 4 блоків, кожен з яких відповідає певним станам: тривожність,

фрустрації, агресивності, ригідності. Тест відібраний за результатами оцінки надійності та валідності суджень. Методика допускає, як групове так індивідуальне використання. Для оцінки результатів необхідно підрахувати суму балів за кожну з чотирьох груп запитань. Тест дозволяє оцінити деякі неадаптивні стани властивості особистості (тривожність, фрустрованість, агресивність і ригідність). Можна визначити психічні стани в студентів та їх рівень оцінки. Це є важливим елементом для визначення загальних адаптативних можливостей людини. Автор цього тесту є Айзенк Г.Ю. – англ. психології, один із лідерів біологічного напрямку в психології, автор факторної теорії особистості. Тест може застосовуватися, як в якості самостійної клініко-психологічної методики, так і у складі послідовних процедур у комплексі з іншими методиками такого ж спрямування.

Отже, загалом для нашого дослідження було використано 18 шкал із 4-х методик. Для даного емпіричного дослідження для виявлення прояву комплексу неповноцінності в студентському середовищі застосовувались такі методики: Методика «Комплекс неповноцінності» за А. Адлером; «експрес діагностика рівня самооцінки особистості» за С. В. Ковальовим; «дослідження самовідносин» (тест-опитувальник МІС) В. В. Столін, С.Р. Пантілеєв; «самооцінка психічних станів» за методом Г. Айзенка. Кількість досліджуваних – 33 людини, віком 17-24, із 1-го по 6-й начальний курс.

2.2. Аналіз та інтерпретація отриманих результатів проведення дослідження

Отримані результати емпіричного дослідження опрацьовувалися кількісно та якісно. Для кількісної обробки отриманих результатів було використано пакет програми SPSS 23.0 та Excel.

Опис відсоткового співвідношення даних.

Отримані результати за допомогою методики *Комплексу неповноцінності* показують, яким чином та у якій мірі проявляється серед досліджуваних кожен із згаданих у загально-груповому аналізі патернів комплексу: високого, середнього та низького рівня.

З рис. 2.1 видно, що 56% осіб мають високі показники, тобто для них властиво чудово справлятися із своїми проблемами. У всіх людей є комплекси і це є нормою, головне вміти з ними справлятися. Ці студенти об'єктивно оцінюють свою поведінку та вчинки людей. У компаніях відчують себе легко та вільно, так і інші люди відчують себе так само легко у їхньому суспільстві.

Комплекс неповноцінності

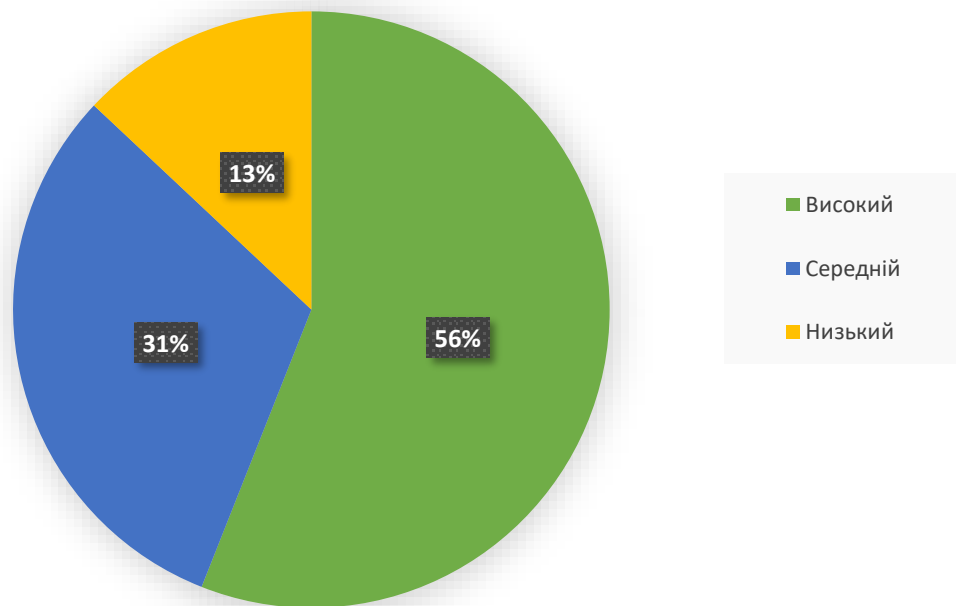

Рис. 2.1. Показники розвитку комплексу неповноцінності у студентів, загальні % кількості опитуваних.

У 31% досліджуваних комплекс неповноцінності проявляється на середньому рівні. Це характеризує об'єктивну оцінку своєї поведінки та інших людей. Свою долю респонденти тримають в своїх руках. У компаніях відчують себе легко та вільно, інші люди відчують себе так само легко в їхньому суспільстві. Особи не позбавлені комплексів, як і будь-яка нормальна людина має комплекси. Але ці респонденти прекрасно справляються зі своїми проблемами. У 13%

опитувальних виявлено низькі показники. Студентам властива закомплексованість. Ці респонденти думають про себе негативними категоріями, «зациклюються» на своїх слабкостях, недоліках, помилках. Постійно борються із собою, і це тільки погіршує комплекси та саму ситуацію, ще більше ускладнює відносини з людьми.

За результатами опитування згідно другої методики *Експрес діагностику рівня самооцінки особистості*, було виявлено, що 27% респондентів мають високі показники самооцінки. Для студентів властиво правильно реагувати на зауваження інших та рідко сумніватись у своїх діях. В 32% осіб виявлено середній показник самооцінки. І для них характерно іноді підлаштовуватись під думки інших людей. У 41% досліджуваних спостерігається низька самооцінка. Такі студенти болісно переносять критичні зауваження на свою адресу, намагаються завжди зважати на чужі думки та вважають себе гіршим за інших (Див. Рис. 2.2.).

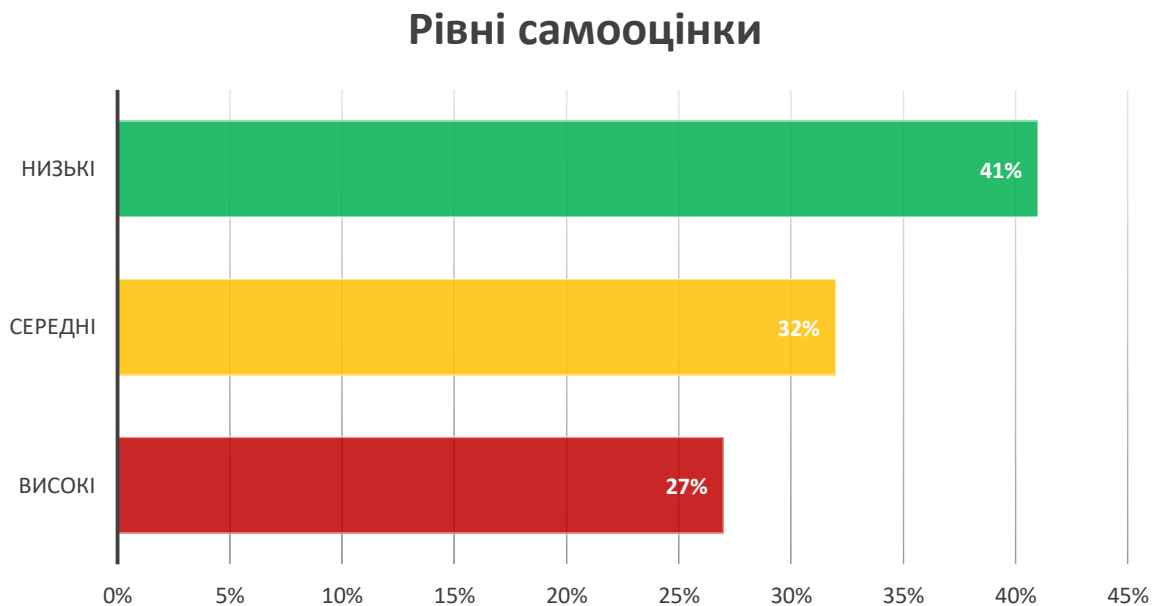

Рис. 2.2. Рівні розвитку самооцінки студентів, % від загальної кількості опитуваних.

Отримані дані за допомогою третьої методики *Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС)* вказують на те, що 62% осіб мають високі результати за шкалою «Відкритість». Це свідчить про внутрішню чесність та виражена

мотивація соціального схвалення. 38% студентів мають низькі показники, що свідчить про критичність та конформізм до себе – це захисне ставлення до себе. (Див. Рис. 2.3.).

З рис. 2.3. видно, що за шкалою «Самовпевненість» 30% людей мають високий показник впевненості в собі. Тобто такі особи є впевнені, самостійні, вольовничі та гідні поваги у ставленні до себе. 70 % студентів мають низький рівень самовпевненості. Такі респонденти незадоволені своїми можливостями, мають відчуття слабкості, сумніви у здатності викликати повагу.

71% осіб високий показник за шкалою «Самокерівництво». Вони самі є джерелом активності, як у діяльності так у сферах, що стосуються особистості; виражене переживання свого «Я», як внутрішнього стрижня, що організує студента, як особистість у діяльності, спілкуванні; студенти відчувають, що їхня доля перебуває у їхніх руках, здатні справлятися з емоціями та переживанням, щодо себе. 29% осіб з низьким показником, виявляють переживання, пригніченість свого «Я» зовнішніми умовами, погана саморегуляція, відсутність тенденції шукати причини та результати вчинків, діяльності, а також особистісних особливостей у собі.

61% студентів мають високі показники за шкалою «Дзеркальне Я». Їм характерно викликати в інших людей повагу, симпатію, схвалення та розуміння, очікуване та позитивне ставлення до себе через особистість, характер та діяльність осіб. 39% людей з низькими результатами. В цих осіб відсутні думки про очікуване та позитивне ставлення у свій бік, в інших людей не думають, що викликають похвалу та взаєморозуміння, не задумуються про свої дії, манери характеру та свою діяльність.

За шкалою «Самоцінність» (див. рис. 2.3.) складають 69% респондентів з високими результатами. Студентам властиво відчуття цінності власної особистості та передбачувана цінність свого «Я» для інших; емоційна оцінка свого «Я» за внутрішніми, інтимними критеріями духовності, багатства внутрішнього світу. Для 31% осіб властивий низький рівень самоцінності. Це свідчить про сумніви у цінності власної особистості, недооцінка свого духовного

«Я», відстороненість та байдужість, втрата інтересу до свого «Я» та свого внутрішнього світу.

За шкалою «Самоприйняття» 66% осіб мають високі результати. Такі респонденти мають почуття симпатії до себе, згода зі своїми внутрішніми спонуканнями; прийняття самого себе таким, як він є, дружнє та поблажливе ставлення до себе. Низькі результати складають 34% осіб, що частково збігаються із шкалою самозвинуваченням. Тобто, заперечення емоцій на адресу свого «Я», часте відчуття провини.

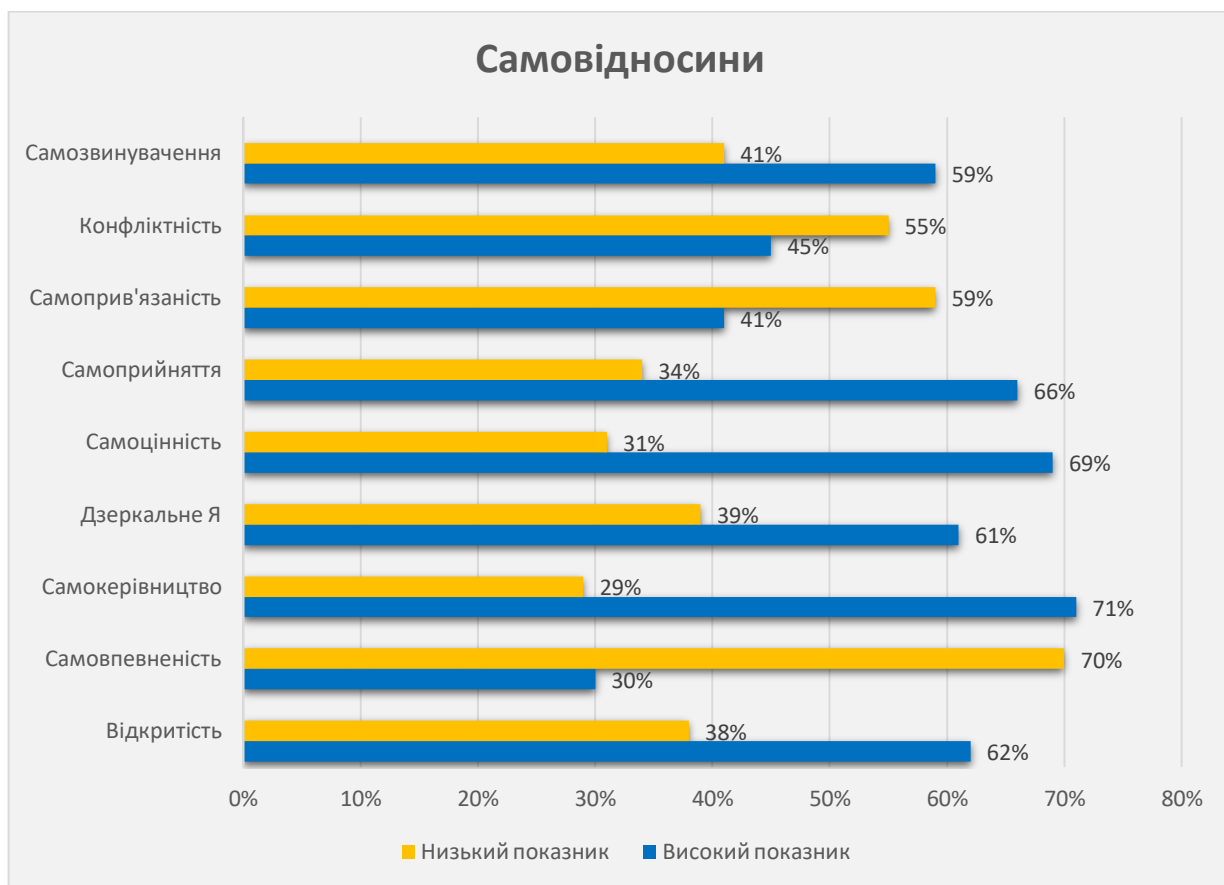

Рис. 2.3. Графік структури рівнів самовідносин, % від загальної кількості досліджуваних.

41% студентів мають високі показники за шкалою «Самоприв'язаність». Їм властиве бажання змінювати себе у кращий бік, а це повне прийняття себе, аж до самовдоволення, присутня деяка ригідність Я – концепції, заперечення можливості, розвивання себе; іноді це прихильність до неадекватного образу Я, як із захисних механізмів самосвідомості. 59% мають низький рівень

самоприв'язаності – небажання змінювати себе та розвивати. Респонденти мають сильне бажання змін, незадоволеність собою, потяг до відповідних ідеальних уявлень про себе.

За шкалою «*Конфліктність*» 45% осіб, мають високий рівень внутрішніх конфліктів. Це характеризує серед молоді про сумніви, незгоди з самим собою, надмірне самокопання, рефлексія на загальному негативному фоні ставлення до себе. З низьким рівнем є 55% осіб. Для них властива закритість, заперечення проблем поверхневе самовдоволення; висока внутрішня конфліктність супроводжується сильними депресивними станами.

59% студентів мають високий рівень показників за шкалою «*Самозвинувачення*». Такі особи часто прибігають до самозвинувачення, заперечують емоцій на адресу свого Я; готовність студентів ставити собі у провину свої власні промахи та невдачі. Для 41% опитуваних властивий низький рівень внутрішньої напруженості та відкритість до сприйняття негативних емоцій на свою адресу.

Інтерпретуючи проведення факторизації матриць інтеркореляційних значень шкал, з яких були виділені три незалежні фактори на рис. 2.4, отриманих даних за допомогою методики *Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС)* із загальної кількості досліджуваних та графіком (див. рис. 2.3) із їхніх шкал. Шкала «*Самоповага*» складає значення із шкалів: «*Відкритість*», «*Самовпевненість*», «*Самокерівництво*» та «*Дзеркальне Я*». Друга шкала «*Автосимпатія*» має значення з шкали: «*Самоцінність*», «*Самоприйняття*» та «*Самоприв'язаність*». Третя шкала «*Внутрішня невлаштованість*» значення із шкал: «*Конфліктність*» та «*Самозвинувачення*». Ці три шкали показують, яким чином та у якій мірі проявляється серед досліджуваних кожен із згаданих у загально-груповому аналізі патернів самовідносин: із високо до низького рівня.

Незалежні фактори

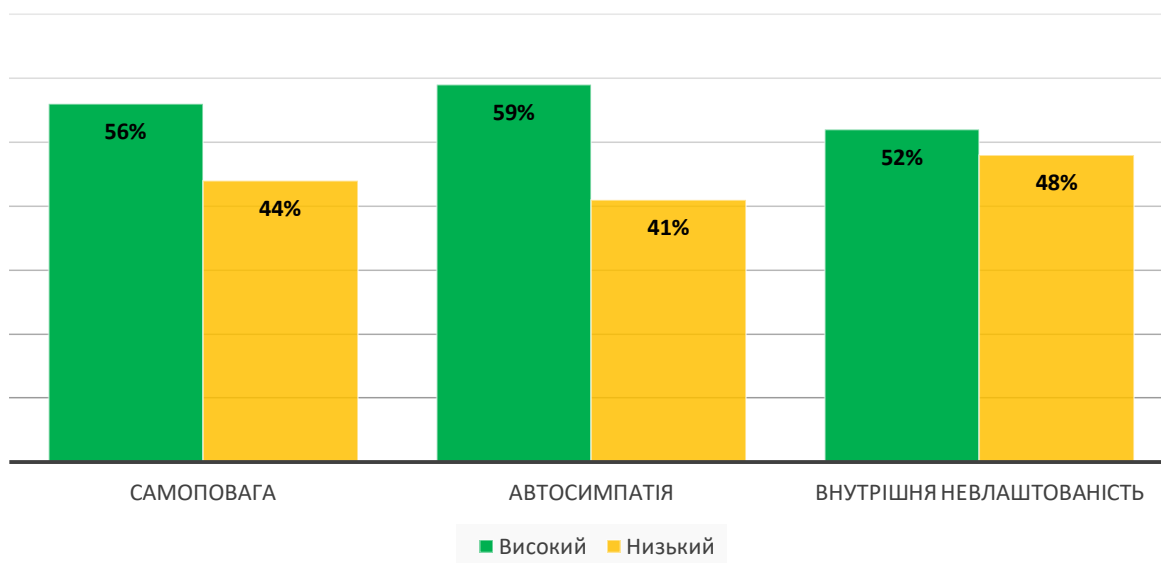

Рис. 2.4. Факторизація матриць інтеркореляційних значень шкал, виділила незалежні фактори, % від графіка самовідносин із загальною кількістю опитуваних.

Із рис. 2.4. видно, що перша шкала «Самоповага» має 56% осіб, що мають високі показники, а з низькими показниками мають 44% студентів із сукупності значень шкал. Тобто для них властиво висвітлювати оцінку свого «Я» досліджуваного стосовно соціально-нормативним критеріям: моральності, успішності, волі, цілеспрямованості, соціального схвалення.

Шкала «Автосимпатія» 59% осіб з високими результатами, та 41% із низькими показниками. Це свідчить про відбивання емоційного ставлення до свого «Я».

Третя шкала «Внутрішня невлаштованість» становить 52% осіб з високими чинниками та 48% із низькими результатами. Що характеризує про пов'язання із негативним самовідношенням, що не залежить від аутосимпатії та самоповаги.

Згідно отриманих даних за останньою методикою *Самооцінку психічних станів* в графіку показано, яким чином та у якій мірі проявляється серед досліджуваних студентів кожен із згаданих у загально-груповому аналізі

патернів самооцінки психічних станів: високого, середнього та низького рівня показників за шкалами.

Згідно діаграми рис. 2.5. за шкалою «Тривожності» 23% опитуваних мають високий рівень тривожності. Такі студенти часто переживають тривогу перед важливими рішеннями. 47% студентів мають середній рівень тривоги, тобто вони мають змогу частково справлятися із тривожністю. Абсолютно не переймаються та спокійні в різних ситуаціях 30% досліджуваних осіб.

У 20% осіб виявлено високий рівень *фрустрації*. Для них властиво постійно переживати та проявляти це у поведінці, і те, що викликає об'єктивно непереборними труднощами на шляху до досягнення мети та розбіжності реальності з очікуваними суб'єктами. У 48% осіб фрустрація проявляється на середньому рівні. Такі особи частково справляються із своєю фрустрацією у деяких ситуаціях. 32% студентів чудово переборюють переживання та вміють контролювати фрустрацію.

Самооцінка психічних станів

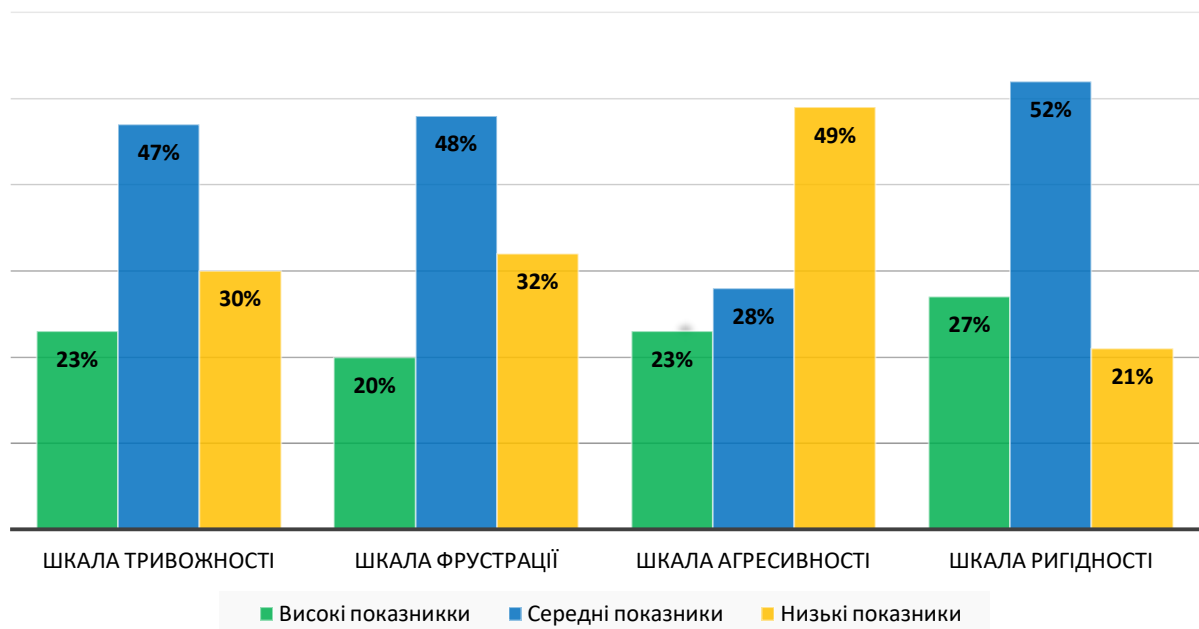

Рис. 2.5. Рівні самооцінки психічних станів за шкалами, % від загальної кількості респондентів.

У 23% осіб виявлено високий рівень *агресії*. Для них дуже складно стримувати себе під час конфліктів і вони агресують. В 28% студентів агресія проявляється на середньому рівні. Такі люди маю імпульсивність до агресії але частково вміють її контролювати, в сильних стресових ситуаціях можуть «вибухнути». 49% опитуваних студентів взагалі не агресують на інших і чудово справляються із своїми емоціями в різних ситуаціях.

Високий рівень *ригідності* за графіком рис. 2.5 має 27% респондентів. Це свідчить, що вони мають труднощі у звиканні до нових умов життя, негнучко реагують на умови життя. Для 52% молоді властиво поступово пристосовуватись до умов життя, переживаючи певні труднощі. Низький рівень ригідності мають 21% студентів. Вони повністю вміють адаптуватись та виходити із зони комфорту, проявляють гнучкість, вміло справляються із поставленими завданнями.

Отже, можемо зазначити, що згідно отриманих даних відсоткового співвідношення наша гіпотеза частково підтверджується про розвиток комплексу неповноцінності в студентському середовищі.

Середнє значення та стандартне відхилення показників комплексу неповноцінності.

Аналізуючи результати дослідження з метою діагностування рівня комплексу неповноцінності, розглянемо зазначені дані для респондентів. Виявилось з отриманих даних, шкала *комплексу неповноцінності* має середній показник, а саме ($M=47,667$, $S.D.=13,1688$) в таблиці 2.1., що характеризує властивість студентів справлятись із своїми комплексами, часом бояться аналізувати себе та свої вчинки, тому інколи «ховають голову в пісок», щоб уникнути проблеми, сумніваються у своїх силах але не підозрюють, що мають здатність справитись з усім.

Таблиця 2.1.

Результати середнього значення за методикою «Комплекс неповноцінності» по Адлеру

Шкала	Мінімум	Максимум	М	S.D.
<i>Комплекс неповноцінності</i>	25,0	80,0	47,667	13,1688

Отже, можемо підсумувати, що комплекс неповноцінності в студентському колективі не виражається яскраво і не є проблемою у самовираженні студентів.

Діагностування *рівня самооцінки особистості*, має на меті розглянути значущі критерії досліджуваних студентів. З результатів середніх значень можемо бачити, що чинник складає низький рівень самооцінки особистості, а саме (M=82,606, S.D.=20,7002) за таблицею 2.2. Для осіб властиво болісно переносити критичні зауваження у свою адресу, намагаються завжди звертати на чужі думки та вважати себе гіршою за інших, невпевнені у своїх силах, часто сумніваються перед вибором.

Таблиця 2.2.

Результати середнього значення за методикою «Експрес діагностика рівня самооцінки особистості» С.В. Ковальовим

Шкала	Мінімум	Максимум	М	S.D.
<i>Самооцінка</i>	47,0	132,0	82,606	20,7002

Отже, можемо зазначити, що самооцінка в студентському середовищі виражається дуже яскраво у низькому значенні. Це означає про певну проблему в осіб у їхній діяльності.

З метою діагностування самовідношення особистості, розглянемо значущі критерії для досліджуваних осіб. Дивлячись на результати, більшість шкал знаходиться на середньому рівні, а саме *відкритість* (M=6,091, S.D.= 2,5294), *дзеркальне «Я»* (M=5,303, S.D.=2,3781), *самоприв'язаність* (M=4,455, S.D.=2,5136), *конфліктність* (M=6,636, S.D.=4,0064), *самозвинувачення* (M=5,212, S.D.=3,1698). Для таких студентів властиво інколи виражати

мотивацію соціального схвалення та конформності; також частково мати уявлення або очікування своєї поведінки в очах оточення; деякі особи не до кінця приймають своє «Я» та самовдосконалюються але їм заважає ідеальне уявлення про себе; присутня внутрішня конфліктність, що деколи виражається депресивними станами; цим студентам важко виражати свої емоції, часто виникають докори сумління та «близько до серця» сприймають негативні емоції.

На високих рівнях знаходяться такі шкали *самовпевненість* (M=8,091, S.D.=2,8544), *самокерівництво* (M=7,182, S.D.=2,1716), *самоцінність* (M=9,121, S.D.=2,9021), *самоприйняття* (M=7,000, S.D.=2,0616) (Див. таблицю 2.3. і рис. 2.6.). Досліджувані характеризуються впевненістю у своїх силах, самостійністю, вольвничістю; чітко орієнтуються у своїй діяльності та сфері, здатні справлятися із своїми емоціями та переживаннями, є організованими; мають відчуття власної особистісної цінності свого «Я», в осіб є велике багатство внутрішнього світу; прийняття самих себе таких, якими вони є, згода із своїми внутрішніми спонуканнями.

Таблиця 2.3.

Результати середнього значення за методикою «Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС)» В. В. Столін, С. Р. Пантілеєв

Шкали	Мінімум	Максимум	M	S.D.
<i>Відкритість</i>	1,0	11,0	6,091	2,5294
<i>Самовпевненість</i>	1,0	13,0	8,091	2,8544
<i>Самокерівництво</i>	3,0	12,0	7,182	2,1716
<i>Дзеркальне Я</i>	1,0	10,0	5,303	2,3781
<i>Самоцінність</i>	4,0	14,0	9,121	2,9021
<i>Самоприйняття</i>	2,0	12,0	7,000	2,0616
<i>Самоприв'язаність</i>	0,0	9,0	4,455	2,5136
<i>Конфліктність</i>	0,0	14,0	6,636	4,0064
<i>Самозвинувачення</i>	0,0	10,0	5,212	3,1698

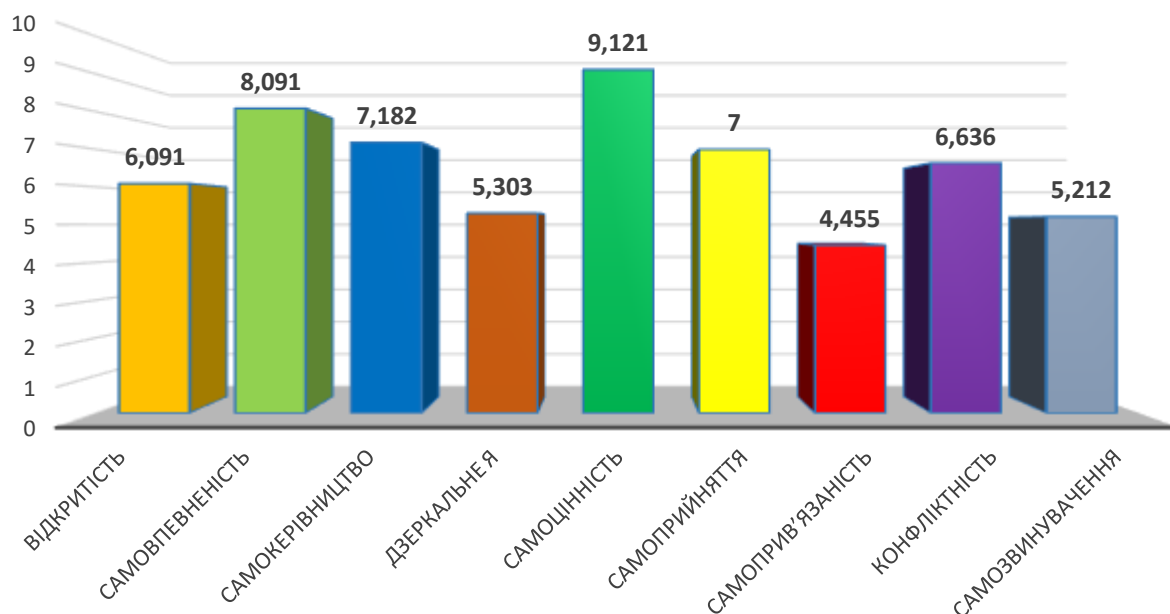

Рис. 2.6. Діаграма середніх значень за методикою (МІС) В. В. Століна, С. Р. Пантілеєва

Отже, можемо підсумувати, що самовідносини в студентів із своїм «Я» не виражаються яскраво у досліджуваних осіб. Все в межах норми, і чинники, які мають високі результати є сприятливими для студентів. Тільки середні дані свідчать про ймовірність до депресивних станів але це можна відкоригувати.

Проаналізуємо незалежні фактори самовідносин в респондентів. Найбільш виражена потреба *самоповаги* ($M=26,667$, $S.D.=7,1575$), ці студенти чудово розуміють своє «Я», мають чіткі соціально-нормативні критерії: успішність, сила волі, цілеспрямованість, моральність, соціальне схвалення. На середньому рівні ми маємо *автосимпатію* ($M=20,576$, $S.D. =5,6901$) – говорить про емоційне ставлення до самих себе, тобто прийняття або заперечення свого «Я». Найнижче в нас критерій *внутрішньої невлаштованості* ($M=11,848$, $S.D.=6,7320$), що зазначає про малу кількість студентів, які мають внутрішнє негативне самовідношення. (Див. таблицю 2.4. та рис. 2.7.).

Таблиця 2.4.

Незалежні фактори з методики «Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС)» В. В. Столін, С. Р. Пантілеєв

Шкали	Мінімум	Максимум	М	S.D.
<i>Самоповага</i>	13,0	37,0	26,667	7,1575
<i>Автосимпатія</i>	8,0	30,0	20,576	5,6901
<i>Внутрішня невлаштованість</i>	0,0	24,0	11,848	6,7320

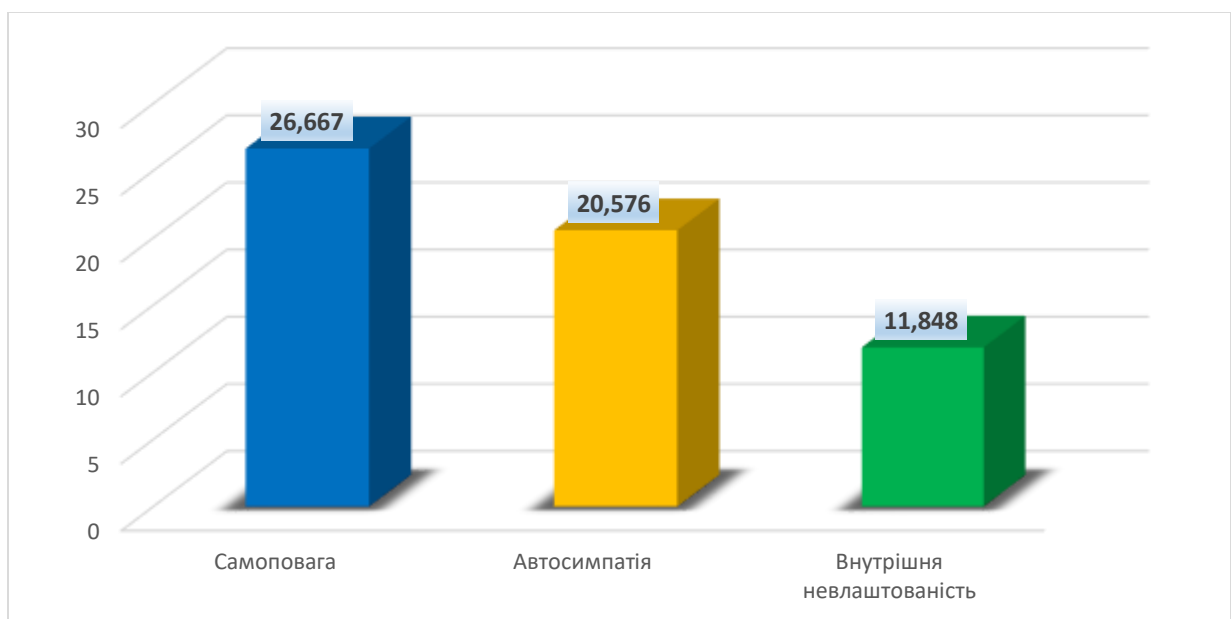

Рис. 2.7. Діаграма середніх значень незалежних змінних само відносин

Отже, можемо аналізувати, що незалежні фактори виразились яскраво у шкалі *самоповаги* та *автосимпатії*. Це свідчить у студентів про хороше самовідношення до себе.

Інтерпретуємо самооцінку психічних станів, та розгляньмо значущі для досліджуваних осіб критерії. Виявилось, що всі наші шкали знаходяться на середньому рівні психічних станів, а саме *тривожність* ($M=9,364$, $S.D.=3,6727$), що свідчить про деяку тривожність в студентів згідно життєвих ситуацій, *фрустрація* ($M=8,879$, $S.D.=4,6013$), студентам властиво часто справлятися із своїми переживаннями та труднощами на шляху до досягнення мети,

агресивність ($M=9,515$, $S.D.=4,2948$), особи виражають імпульсивність але вчасно вміють її контролювати, в сильних стресових ситуаціях можуть «вибухнути», *ригідність* ($M=10,606$, $S.D.=4,2496$), студентам властиво поступово адаптуватись до умов життя та виходити із зони комфорту, проявляють гнучкість, вміло справляються із поставленими завданнями. (Див. табл. 2.4. та рис. 2.7.).

Таблиця 2.5.

Результати середнього значення за методикою «Самооцінка психічних станів» за методом Г. Айзенка

Шкали	Мінімум	Максимум	М	S.D.
<i>Тривожність</i>	2,0	18,0	9,364	3,6727
<i>Фрустрація</i>	0,0	18,0	8,879	4,6013
<i>Агресивність</i>	1,0	19,0	9,515	4,2948
<i>Ригідність</i>	3,0	19,0	10,606	4,2496

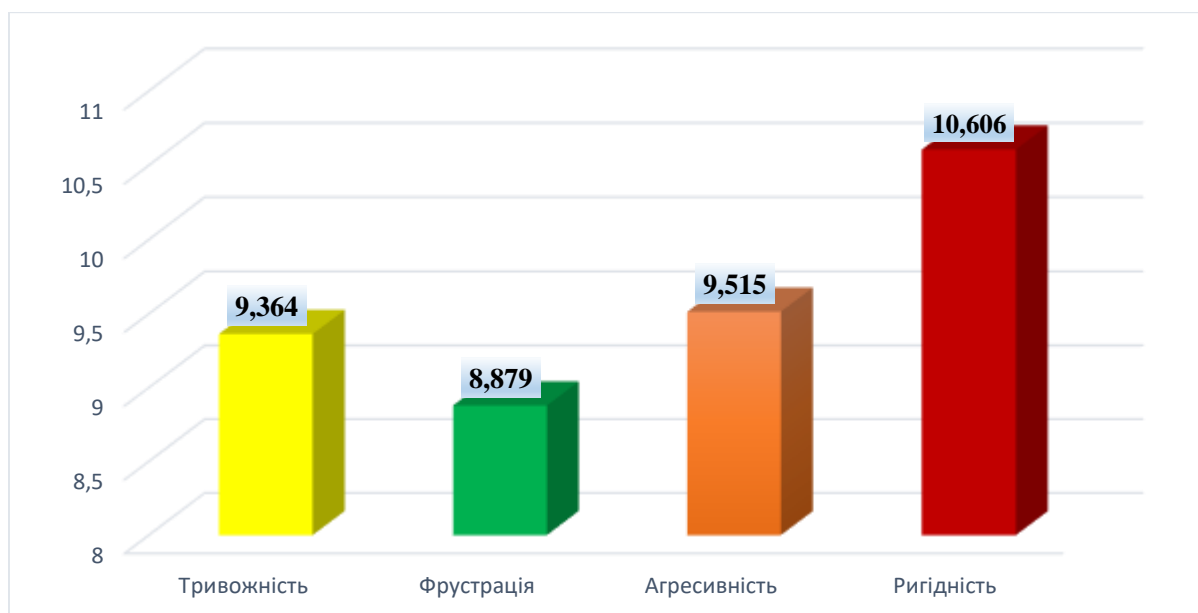

Рис. 2.8. Графік середніх показників самооцінки психічних станів

Отже, згідно отримання результатів описової статистики показників середнього значення та стандартного відхилення комплексу неповноцінності в середовищі студентів, можемо зауважити, що гіпотеза частково підтвердилась у

вираженні комплексу неповноцінності, але в негативному виявленні самооцінки досліджуваних. Незважаючи на це, комплекс неповноцінності в студентів проявляється на середньому рівні, тому не створює проблем у їхньому самовираженні.

Результати кореляційного аналізу Пірсона.

В результаті математичної обробки даних методом встановлення статистично значущих зв'язків між змінними (кореляційний аналіз за методом Пірсона) було отримано такі результати:

Виявлено пряму взаємозалежність поміж:

(Статистично-достовірний кореляційний зв'язок)

- ✓ між *статтю* та рівнем *відкритості* ($r=0,368$, $p=0,035$);
- ✓ між *віком* та рівнем *відкритості* ($r=0,379$, $p=0,030$);
- ✓ між *курсом* та рівнем *відкритості* ($r =0,390$, $p=0,025$);
- ✓ між *курсом* та рівнем *самокерівництва* ($r=0,398$, $p=0,022$);
- ✓ між *курсом* та рівнем *автосимпатії* ($r=0,362$, $p=0,038$);
- ✓ між *комплексом неповноцінності* та рівнем *самозвинувачення* ($r=0,350$, $p=0,046$);
- ✓ між *самооцінкою* та рівнем *самозвинувачення* ($r=0,570$, $p=0,001$);
- ✓ між *самооцінкою* та рівнем *внутрішньої невлаштованості* ($r=0,453$, $p=0,008$);
- ✓ між *самооцінкою* та рівнем *тривожності* ($r=0,436$, $p=0,011$);
- ✓ між *самооцінкою* та рівнем *фрустрації* ($r=0,450$, $p=0,009$);
- ✓ між рівнем *конфліктності* та рівнем *агресивності* ($r=0,458$, $p=0,007$);
- ✓ між рівнем *самозвинувачення* та рівнем *тривожності* ($r=0,495$, $p=0,003$);
- ✓ між рівнем *самозвинувачення* та рівнем *фрустрації* ($r=0,540$, $p=0,001$);
- ✓ між рівнем *самозвинувачення* та рівнем *ригідності* ($r=0,350$, $p=0,046$);
- ✓ між рівнем *внутрішньої невлаштованості* та рівнем *агресивності* ($r=0,392$, $p=0,024$);

- ✓ між рівнем *внутрішньої невлаштованості* та рівнем *ригідності* ($r=0,529$, $p=0,002$);

(Статистично-достовірний негативний кореляційний зв'язок):

- між *статтю* та рівнем *конфліктності* ($r=-0,366$, $p=0,036$);
- між *статтю* та рівнем *внутрішньої невлаштованості* ($r=-0,346$, $p=0,049$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *самокерівництва* ($r=-0,432$, $p=0,012$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *дзеркального Я* ($r=-0,460$, $p=0,007$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *самоцінністю* ($r=-0,349$, $p=0,047$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *самоприв'язаністю* ($r=-0,397$, $p=0,022$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *самоповага* ($r=-0,533$, $p=0,001$);
- між *комплексом неповноцінності* та рівнем *автосимпатія* ($r=-0,414$, $p=0,017$);
- між *самооцінкою* та рівнем *відкритості* ($r=-0,472$, $p=0,006$);
- між *самооцінкою* та рівнем *дзеркальним Я* ($r=-0,513$, $p=0,002$);
- між *самооцінкою* та рівнем *самоприв'язаністю* ($r=-0,484$, $p=0,004$);
- між *самооцінкою* та рівнем *автосимпатією* ($r=-0,405$, $p=0,019$);
- між рівнем *відкритості* та рівнем *фрустрації* ($r=-0,512$, $p=0,002$);
- між рівнем *відкритості* та рівнем *агресивності* ($r=-0,470$, $p=0,006$);
- між рівнем *відкритості* та рівнем *ригідності* ($r=-0,555$, $p=0,001$);
- між рівнем *самовпевненості* та *самооцінкою* ($r=-0,503$, $p=0,003$);
- між рівнем *самовпевненості* та рівнем *тривожності* ($r=-0,555$, $p=0,001$);
- між рівнем *самовпевненості* та рівнем *фрустрації* ($r=-0,520$, $p=0,002$);
- між рівнем *самовпевненості* та рівнем *ригідності* ($r=-0,492$, $p=0,004$);
- між рівнем *самоповаги* та рівнем *тривожності* ($r=-0,471$, $p=0,006$);

- між рівнем *самоповаги* та рівнем *фрустрації* ($r=-0,514$, $p=0,002$);
- між рівнем *самоповаги* та рівнем *ригідності* ($r=-0,498$, $p=0,003$);

Кореляційний зв'язок існує між *самооцінкою* та *шкалами самовідносин* і *психічними якостями* (Див. рис. 2.9.). Зокрема існує прямий кореляційний зв'язок між *самооцінкою* та *внутрішньою невлаштованістю* вказуючи на те, що студенти із збільшенням показника негативного самовідношення все більше знижується рівень самооцінки студентів. Тобто, особи із поганим ставленням до свого «Я» будуть болісно переносити критику у свою адресу, вважати себе гіршими та не визнаватимуть своєї думки.

Також кореляційний зв'язок *самооцінки* із *тривожністю*, зазначає, що особи із високою тривогою мають низьку самооцінку. Досліджувані не здатні мати здорову самооцінку, якщо буде присутня тривога в їхній діяльності.

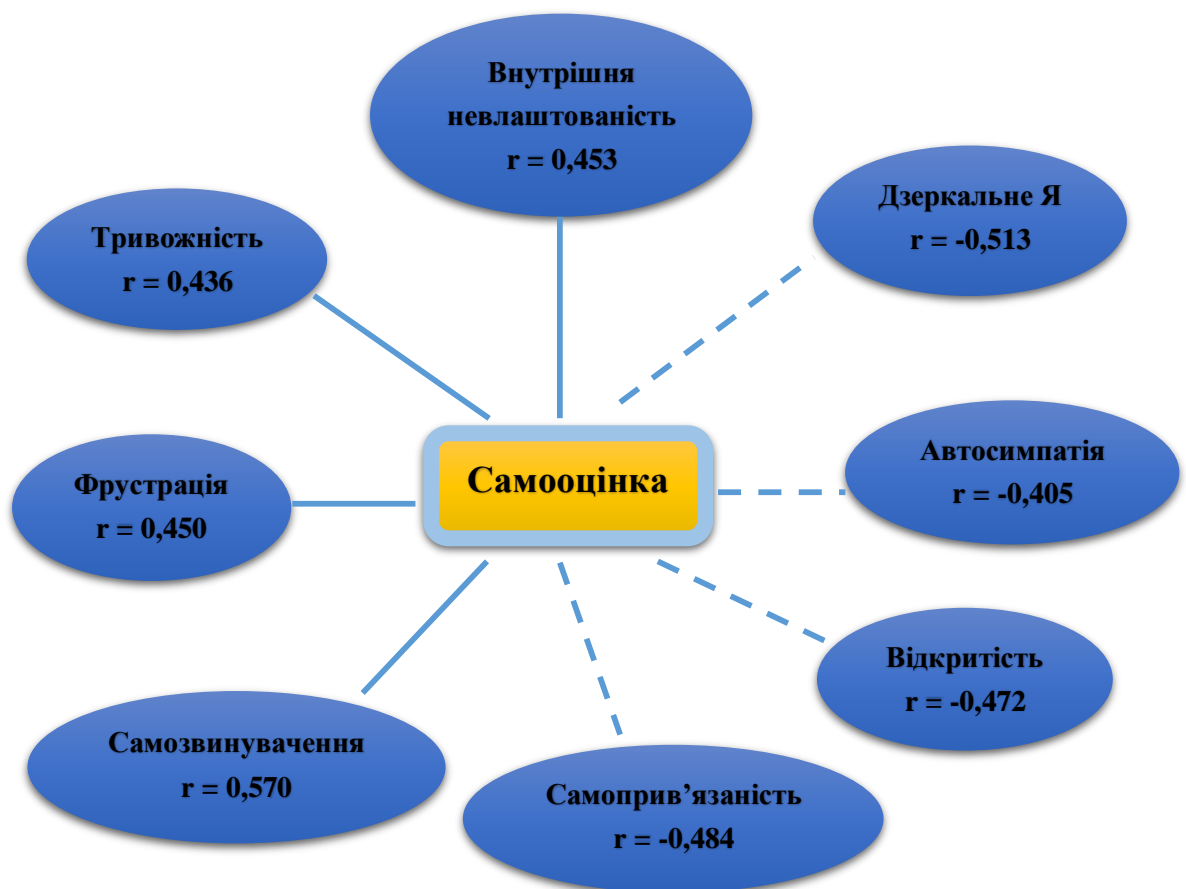

Рис. 2.9. Кореляційна плеяда багатозначних зв'язків самооцінки із психічними якостями

При прямому зв'язку *самооцінки та фрустрації* зазначається, що в досліджуваних збільшується фрустрація при низькому рівні самооцінки. Це свідчить, що особистість із нездоровою самооцінкою не може впоратися зі своїми переживаннями, нестандартною поведінкою, труднощами і розбіжностями реальності у повсякденному житті.

Виявлено прямий кореляційний зв'язок *самооцінки із самозвинуваченням*. Свідчить, що респонденти, які мають низьку самооцінку матимуть збільшення рівня самозвинувачення. Тобто, занижена самооцінка призводить до заперечування своїх емоцій та свого «Я» та самокритики у свою адресу.

Також, звернімо увагу на негативний кореляційний зв'язок між *самооцінкою та самоприв'язаністю*. Даний зв'язок вказує на те, що при збільшенні самооцінки зменшуються самоприв'язаність. Пояснити можна це тим, що респонденти із високою самооцінкою матимуть бажання до змін у своєму житті та незадоволеність собою із уявленням про ідеальне уявлення «Я».

Негативний кореляційний зв'язок також існує між *рівнем самооцінки та відкритістю*, тобто чим менший рівень відкритості то більший показник самооцінки. Це свідчить, що при здоровій самооцінці студенти матимуть захисне ставлення до себе, і будуть критичними та потребуватимуть соціального схвалення.

Встановлено непрямий зв'язок між *самооцінкою та рівнем автосимпатії*. Логічність даного зв'язку пояснюється тим, що зі збільшенням у студентів самооцінки зменшиться рівень автосимпатії. Тобто висока самооцінка провокуватиме в осіб низьку емоційність до свого «Я».

Існує статистично-достовірний негативний кореляційний зв'язок між *самооцінкою та дзеркальним Я*. Цей зв'язок є логічним, оскільки зі збільшенням рівня самооцінки зменшується рівень установок із уявленням студентів про те, як їх бачать інші.

Виявлено статистично-достовірний кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та шкалами самовідносин* (див. рис. 2.10.), розглянемо їх

взаємозв'язки. Існує позитивний зв'язок між *комплексом неповноцінності та самозвинуваченням*. Даний зв'язок вказує на низький рівень комплексу неповноцінності зі збільшенням рівня самозвинувачень досліджуваних. Тобто досліджувані заперечують свої емоції в адресу свого «Я» при низькому комплексі.

Звернімо увагу на непрямий кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та самокерівництвом*. Він є ознакою того, що студенти із високим комплексом матимуть знижений рівень самокерівництва. Це можна пояснити тим, що особистість має переживання пригніченості свого «Я» зовнішніми умовами, погану саморегуляцію та відсутність вмотивованості в діяльності при низькому комплексі неповноцінності.

Рис. 2.10. Кореляційна плеяда показників комплексу неповноцінності з психічними якостями багатозначних зв'язків

Негативний зв'язок між *комплексом неповноцінності та самоприв'язаності*, свідчить про те, що високий комплекс меншовартості призводить до зменшення

самоприв'язаності. Такі респонденти проявляють особистісне бажання до змін та неприйняття самого себе в уявленні ідеального образу «Я» при комплексі.

Також звернімо увагу на непрямий кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та самоцінності*. Це означає, що при збільшенні комплексу меншовартості зменшується самоцінність особистості, що характеризує недооцінку та втрату інтересу до внутрішнього духовного «Я» при високому комплексі меншовартості в студентському середовищі.

Існує статистично-достовірний негативний кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та дзеркальним Я*. Оскільки зі збільшенням рівня комплексу зменшується рівень установок із уявленням студентів про те, як їх бачать інші, виникають непорозуміння із оточенням та неочікуване ставлення до себе.

Встановлено зворотній кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та рівнем автосимпатії*. Логічність даного зв'язку пояснюється тим, що зі збільшенням у студентів комплексу неповноцінності зменшиться рівень автосимпатії. Тобто висока самооцінка матиме в осіб низьку емоційність до свого «Я».

Зворотній кореляційний зв'язок між *комплексом неповноцінності та самоповаги*, свідчить про високий показник комплексу при зменшенні самоповаги. Отож, це значить, що при комплексах в студентів виникають проблеми з оцінкою свого «Я» стосовно соціально-нормативних критеріїв.

Встановлено кореляційні зв'язки між *відкритістю та статтю, віком, курсом і психічними якостями самооцінки* (див. рис. 2.11.). Існує кореляційний зв'язок між *критерієм відкритості та статтю*, що означає низький рівень щирості в залежності від статі. Тобто, в даному дослідженні жінки мають більше внутрішньої чесності ніж чоловіки.

Статистично-достовірний кореляційний зв'язок між *відкритістю та віком*. Це зазначає, що щирість та чесність студентів залежить від вікової категорії особистостей, чим нижча відкритість, тим більший вік.

Звернімо увагу на прямий кореляційний зв'язок між *відкритістю та курсом*, тобто чим старший курс тим менша чесність студентів, що властиво досліджуваним ставити захисні бар'єри до себе.

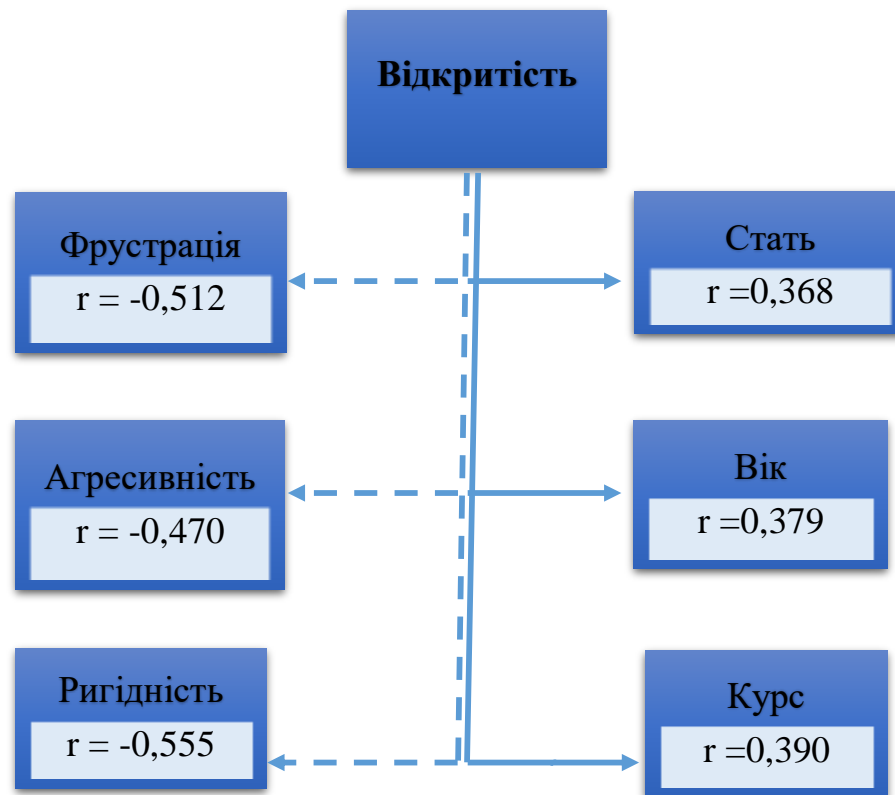

Рис. 2. 11. Кореляційна плеяда багатозначних зв'язків

Кореляційний зв'язок існує між *внутрішньою невлаштованістю та статтю і психічними якостями осіб* (див. рис. 2.12.). Зв'язок між *внутрішньою невлаштованістю та статтю*, зазначає, що чоловіки мають високий показник негативного самовідношення. Зокрема, що чоловіки не завжди можуть виразити свої емоції та почуття стримуючи в собі, в порівнянні із жінками.

Позитивний кореляційний зв'язок між *внутрішньою невлаштованістю та агресією*. Свідчить про низький рівень негативного самовідношення згідно високого рівня агресивності. Це означає, що студенти здатні проявляти свою агресивність та вивільняти негативні емоції, що при цьому допомагає знизити внутрішню невлаштованість.

Статистично достовірний прямий кореляційний зв'язок між *внутрішньою невлаштованістю та ригідністю*. Чим вища ригідність в студентів тим краще вони справляються із внутрішньою невлаштованістю. Тобто особистість тоді стає більш гнучкою до різних труднощів та вміє пристосовуватись до середовища.

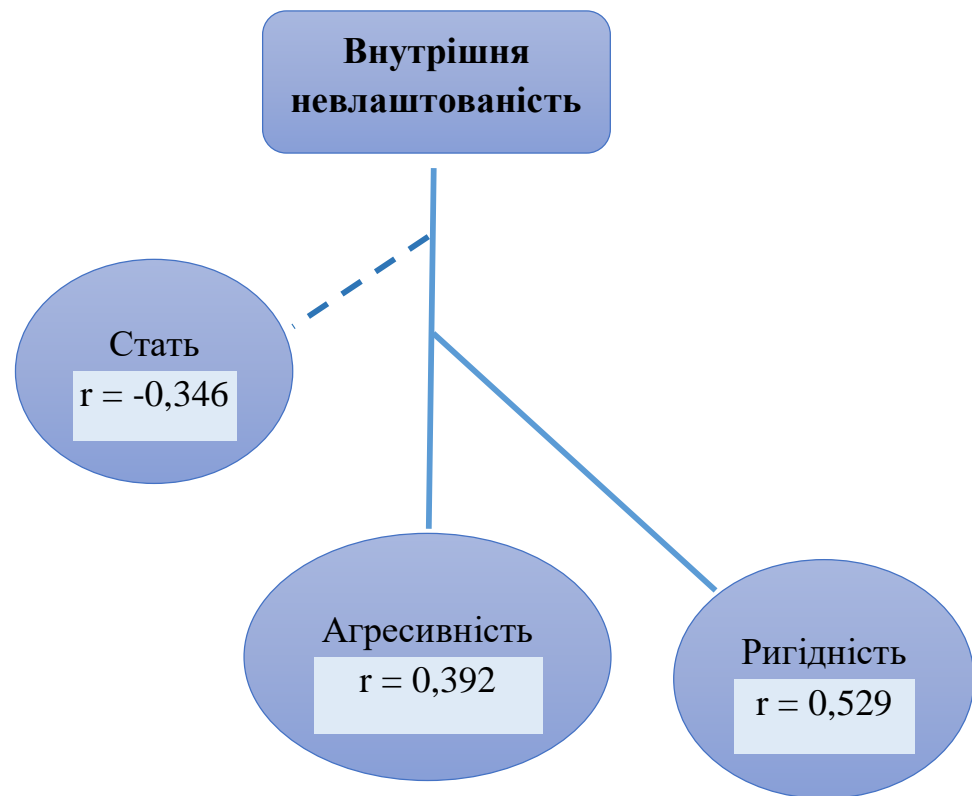

Рис. 2.12. Кореляційна плеяда внутрішньої невлаштованості із багатозначними зв'язками

Кореляційна плеяда зв'язків між *самовпевненістю та рівнем самооцінки та психічними якостями студентів*, а саме в: (див. рис. 2.13.)

Розглядаючи кореляційний зв'язок поміж *самовпевненістю та самооцінкою*, можна зазначити, що із високою впевненістю знижується рівень самооцінки особистості. Тобто, коли студенти відчувають себе впевненими, самостійними, вольовними, тоді вони важко переносять критичні зауваження оточуючих.

Кореляційний непрямої зв'язок між *самовпевненістю та ригідністю*. Це можна підсумувати, що досліджувані мають збільшення самовпевненості при

зменшенні ригідності. Також із хорошою впевненістю люди здатні справлятися із своїми труднощами та переживаннями, бути більш гнучкими до життя.

Статистично-достовірний зворотній зв'язок між *самовпевненістю та тривожністю*. Тобто досліджувані з вищим рівнем впевненості в своїх силах мають низьку тривогу та вміють пристосовуватись до стресових ситуацій в житті.

Негативний кореляційний зв'язок між *рівнем самовпевненості та фрустрації*. Можемо аналізувати, чим більше самовпевненість в собі то менша фрустрованість студентів в діяльності.

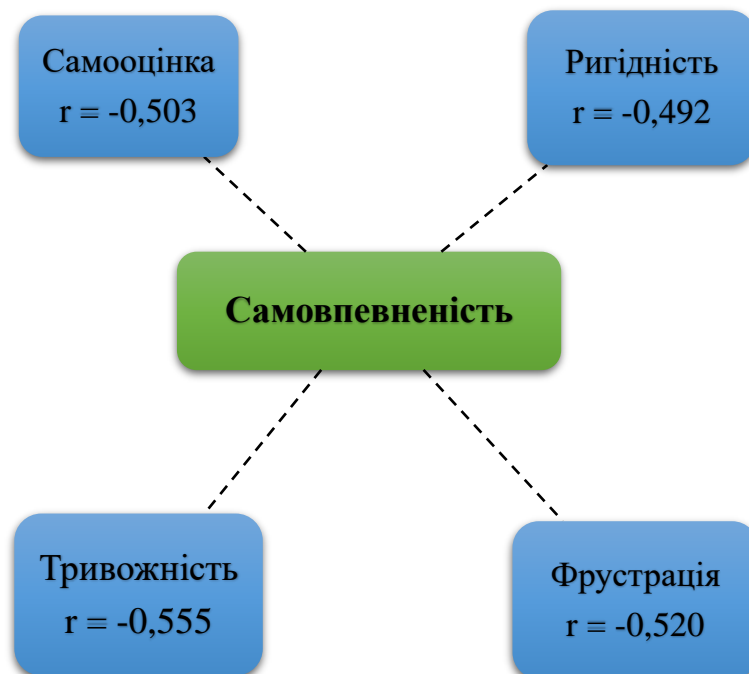

Рис. 2.13. Кореляційна плеяда показників із багатозначними зв'язками

Також прямий кореляційний зв'язок між *курсом та самокерівництвом* ($r=0,398$ при $p=0,022$). В залежності від курсу змінюється потреба у збільшенні самокерівництва. Студенти молодших курсів мають здатність проявляти високі показники формування власної саморегуляції в діяльності, уявлення себе, як джерелом активності діяльності у сферах, що стосуються осіб, здатністю справлятися із емоціями та переживаннями щодо себе.

Зв'язок позитивної кореляції між показниками *конфліктності та агресивності* ($r=0,458$, $p=0,007$). Тобто в залежності від низького рівня конфліктності збільшується агресивність в осіб, що свідчить про депресивні стани в студентів через внутрішньо-особистісні конфлікти та заперечення проблем в закритості, тому збільшується агресивність ззовні.

Кореляція непрямого зв'язку між *рівнем самоповаги та рівнем ригідності* ($r=-0,498$, $p=0,003$) свідчить, що при збільшенні самоповаги зменшується рівень ригідності. Тобто студенти, які проявляють прийняття оцінки свого «Я» стосовно соціально-нормативних критеріїв: соціального схвалення, моральності, успішності, волі та цілеспрямованості є більш гнучкими та краще справляються із життєвими труднощами та проблемними ситуаціями.

Отже, за отриманими кореляційними взаємозв'язками гіпотези нашого дослідження мають такий результат підсумку даних: 1) комплекс неповноцінності в нас частково виражений в студентському просторі, 2) виявлено тісний взаємозв'язок між рівнем самооцінки та шкалами психічних станів, що свідчать про негативне вираження самооцінки в осіб, 3) також тісний взаємозв'язок бачимо із комплексом неповноцінності та рівнями самовідносин, що говорить про частковість показників. Тому деякі студенти мають здатність пристосовуватись до різних умов та дбають про свій психо-емоційний стан у своїй діяльності. Інша частина має занижену самооцінку і це заважає їхньому самовираженні та адаптації в студентському колективі. Згідно цього ці досліджувані потребуються в детальному огляді та роботою над їхнім ставленням до свого внутрішнього світу.

Висновки до 2-го розділу.

Отже, в даному розділі проведене емпіричне дослідження комплексу неповноцінності, як фактору впливу на особистісну діяльність студентського середовища. Для реалізації поставленої мети, нами були використані такі методики: Комплекс неповноцінності за А. Адлером; Експрес діагностика рівня самооцінки особистості за С. В. Ковальовим; Дослідження самовідносин (тест-опитувальник МІС) В. В. Столін, С.Р. Пантілеєв; Самооцінка психічних станів за методом Г. Айзенка.

Таким чином, в результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що досліджуваним студентам характерне яскраво-негативне вираження особистісної самооцінки через тісний взаємозв'язок прояву психічних станів. Також часткове вираження комплексу неповноцінності із тісним зв'язком шкали самовідносин.

У даних осіб, яскраво виявлені потреби, пов'язані із станами самовідносин: самовпевненість у своїх силах, самокерівництво своєї діяльності, самоцінність свого «Я», самоприйняття свого внутрішнього світу, самоповаги та автосимпатії у самовираженні діяльності особистостей.

Ми з'ясували, що досліджуваним притаманна занижена самооцінка, яка пов'язана із психічними станами осіб, також частково виражений комплекс неповноцінності із самовідносинами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, в нашій роботі ми розглянули проблему прояву комплексу неповноцінності в студентському середовищі.

Для реалізації поставлених завдань був проведений теоретичний аналіз комплексу неповноцінності, в якому визначається сукупність негативно-забарвленого уявлення особистості, щодо своєї психічної та фізичної ущербності, недосконалості в результаті стійкості неадекватної самооцінки.

В результаті опрацювання теоретичного матеріалу було виявлено, що формування комплексу меншовартості відбувається в дитинстві з почуття неповноцінності, адже в перші п'ять років життя формується характер людини, своє «Я». Це відчуття впливає на життєдіяльність особистості та проявляється в достеменних стереотипах поведінки, які притаманні особі та об'єднуються в цей комплекс.

Альфред Адлер ввів поняття «комплекс неповноцінності». За його визначенням, комплекс – це психологічний зміст, сповнений емоційної енергії, як позитивної так і негативної. На думку Адлера А., наявність комплексів є цілком нормальним явищем, оскільки вони є у всіх людей, бо це не більше чим динамічні та емоційно-заряджені психічні центри тяжіння, які за своєю емоційною силою притягують та діють, як є фокусуючим для іншого психічного досвіду. Тобто це якийсь потенціал чи частина особистості. Патологія виникає, коли деякі з цих емоційно-психологічних факторів або комплексів несумісні із загальною орієнтацією особистості, що призводить до більш-менш глибокого поділу або відокремлення цілісності особистості відповідно.

Для емпіричного дослідження прояву комплексу неповноцінності в студентському середовищі. В процесі дослідження було використано такий методичний інструментарій: методика «Комплекс неповноцінності» за А. Адлером; «експрес діагностика рівня самооцінки особистості» за С. В. Ковальовим; «дослідження самовідносин» (тест-опитувальник МІС) В. В. Столін, С.Р. Пантілеєв; «самооцінка психічних станів» за методом Г. Айзенка.

Вибірка досліджуваних склала 33 респонденти з них – 79% осіб жіночої статі і 21% – чоловічої. Вік досліджуваних від 17 – 24 років. Всі досліджувані є студентами різних курсів, з 1-го по 6-й.

В результаті проведеного емпіричного дослідження виявлено, що для більшості студентів притаманна низька самооцінка. За шкалою *комплекс неповноцінності* респонденти мають середній показник, що характеризує їхню здатність справлятися із своїми комплексами. Більшість опитуваних незадоволені своїми можливостями, мають відчуття слабкості, сумніви у здатності викликати повагу. Такі особи часто прибігають до самозвинувачення, відчувають власну провину за свої промахи та невдачі.

За результатами описової статистики виявлено найбільший ризик низької самооцінки осіб в студентському середовищі. Занижена самооцінка в досліджуваних проявляється через шкали психічних станів, та негативно виражається в їхній діяльності. Комплекс неповноцінності в результатах становить часткове вираження в студентів.

За результатами кореляції з'ясовано, що існує зв'язок між самооцінкою та шкалами самовідносин і психічними якостями. У студентів із збільшенням показника негативного самовідношення все більше знижується рівень самооцінки. Тобто, особи із поганим ставленням до свого «Я» будуть болісно переносити критику у свою адресу, вважати себе гіршими та не визнаватимуть своєї думки. Також виявлено, що існує зв'язок між комплексом неповноцінності та шкалами самовідносин. В досліджуваних із зменшенням показника самовідносин збільшується рівень комплексу неповноцінності. А саме, студенти мають низьку мотивованість в своїй діяльності та бажають особистісних змін на краще, часто недооцінюють свої інтелектуальні можливості стосовно соціально-нормативних критеріїв.

Особи із низькою самооцінкою переживають високий рівень тривоги та фрустрації. Досліджувані не здатні мати здорову самооцінку, якщо буде присутня тривога в їхній діяльності, не можуть впоратися із своїми

переживаннями, нестандартною поведінкою, труднощами і розбіжностями реальності і повсякденному житті. Занижена самооцінка призводить до заперечування своїх емоцій та свого «Я» та самокритики у свою адресу. Респонденти із високою самооцінкою матимуть бажання до змін у своєму житті та незадоволеність собою із уявленням про ідеальне уявлення «Я».

Отже, наші гіпотези про те, що комплекс неповноцінності буде яскраво виражено в студентському просторі особистостей, підтвердилась частково; про те, що існує зв'язок між самооцінкою студентів та проявом їхніх психічних станів, підтвердилась; про те, що існує взаємозв'язок між комплексом неповноцінності та шкалами самовідносин, підтвердилась.

Методи та прийоми профілактики комплексу неповноцінності в студентів та їхньому самовираженні можна поділити на дві категорії: особистісна корекція своїх індивідуально-особистісних якостей (рекомендації із 16 пунктів), та професійної корекції фахівців за допомогою терапії.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славська К.А. Психологія особистості і спосіб життя. Київ: 2017. С.10 – 14.
2. Адлер А. Зрозуміти природу людини. Книга. URL: <https://www.rulit.me/books/ponyat-prirodu-cheloveka-read-79921-1.html>
3. Адлер А. Наука жити. Книга. URL: <https://bookap.info/othosheniy/adler/>
4. Адлер А. Практика та теорія індивідуальної психології. Москва: Вид-во Фонд «За экономическую грамотность», 1995. 96 с.
5. Адлер Альфред. Виховання дітей. Взаємодія статей: Книга. URL:<https://www.rulit.me/books/vospitanie-detej-vzaimodejstvie-polov-read-559825-1.html>
6. Альбертс Н. Що таке комплекс неповноцінності? Симптоми, причини, діагностика та лікування. Стаття. URL:<https://www.everydayhealth.com/emotional-health/understanding-inferiority-complex/> (дата звернення 14. 04. 2020).
7. Андреева Г. М. Соціальна психологія. Київ: Просліта, 2018. С. 47 – 53.
8. Беріс Р. Розвиток Я – концепції і виховання. Київ: Просвіта, 2016. С. 12 – 328.
9. Берн Е. Вступ до психіатрії та психоаналізу. Харків: «Клуб сімейного дозвілля», 2022. С. 99 – 133, 156 – 192.
10. Бернс Р. Что такое Я-концепция. Психология самосознания: хрестоматия. Вид-во Самара, 2003. С. 333–393.
11. Бурбо Л. Кто ты є? Як прийняти себе та зрозуміти інших / Пер. з франц. В. В. Космідайло. Харків.: Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. 304 с.
12. Выготский Л. С. Питання дитячої психології. СПб.: «Союз», 2004. 224 с.
13. Гомезо М.В. Вікова психологія. Київ: Просвіта, 2019. 345 с.
14. Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції. Тернопіль: Економічна думка, 2004. 310 с.

15. Дусавіукій, А.К. Розвиток особистості в навчальній діяльності. Київ: Будинок педагогіки, 2016. 208 с.
16. Кричевський Р. Л. Психологія міжособистісного пізнання. Київ: Просвіта, 2011. С. 37 – 42.
17. Липкина А.І. Критичність і самооцінка в навчальній діяльності. Київ: Просвіта, 2018. С. 23 – 28.
18. Маслоу А. Мотивація та особистість. 3-тє видання. / Пер. з англ. СПб.: Пітер (серія «Майстри психології»), 2018. С. 51 – 263.
19. Мухіна В.С. Вікова психологія. Київ: Просвіта, 2017. С. 43 – 49.
20. Нуна Альбертс. Що таке комплекс неповноцінності. Стаття. URL: <https://www.everydayhealth.com/emotional-health/understanding-inferiority-complex/> (дата звернення 14.04.2020).
21. Олпорт Г. Становление личности. Москва: Вид-во Смысл, 2002. 286 с.
22. Петровська Л.А. Теоретичні та методологічні проблеми соціально-психологічного тренінгу. Київ: Вид-во КНУ, 2012. 168с.
23. Подоляк Л. Г., Юрченко В.І. Загальна психологічна характеристика студентського віку. Науковий збірник. URL: <https://www.psyh.kiev.ua>
24. Равікант К. Полюби себе. Як підвищити самооцінку та прийняти себе / Пер. з англ. С. Мальованої. Харків: Вид-во Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2021. 240 с.
25. Сафін В.С. Стійкість самооцінки і механізм її збереження. Питання психології. 2015. С. 34 – 40.
26. Сингаївська І. В. Соціально-психологічний тренінг особистісного зростання як метод розвитку життєвої компетентності особистості. Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство. Науково-методичний збірник. Київ: Вид-во Контекст, 2000. С. 122–125.
27. Станчишин В. Стіни в моїй голові. Львів: Вид-во «Свічадо», 2020. 176 с.
28. Стівенс Х. Приборкай своїх драконів. Як перетворити недоліки на переваги. Харків: Вид-во Книжкови «Клуб сімейного дозвілля», 2019. 463 с.

29. Фрейд З. Введення в психоаналіз. Лекції. СПб.: Пітер (серія «Майстри психології»), 2017. С. 139 – 270.
30. Халетт К. Що насправді означає мати «комплекс неповноцінності». Стаття. URL: <https://www.mindbodygreen.com/articles/inferiority-complex/> (дата звернення 19.06.2021).
31. Хей Л. Станьте щасливим за 21 день / Пер. з англ. Н. Третьякова. Харків: Вид-во Книжковий «Клуб сімейного дозвілля», 2020. 208 с.
32. Херсонський Б. Звідки виникає комплекс неповноцінності. Стаття. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/kompleks-nepovnocinnosti-zvidki-vinikayut-psihologichni-kompleksi-ostanni-novini-50102950.html> (дата звернення 29. 07. 2020).
33. Х'єлл Л., Зіглер Д. Теорії особистості. СПб: Пітер Пресс, 2004. 608 с.
34. Ширапова Д. Д. Психологічні фактори розвитку професійної самооцінки студентів. ра-звития профессиональной самооценки студентов. СПб. 2005. С. 165-166.
35. Щербакова І. М. Психологічний аналіз психоаналітичних практик дослідження духовності. Суми: Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. С. 425-432.
36. Юнг К.Г. Огляд теорії комплексів. Книга. URL: <https://booksonline.com.ua/view.php?book=54597>
37. Юнг К.-Г. Структура психики и процесс индивидуации. Москва: Вид-во Наука, 1996. 269 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Методика «Комплекс неповноцінності» за Адлером

Інструкція: Прочитайте кожне твердження та відповідаючи на запитання, будь ласка, вкажіть, наскільки характерні для вас перераховані нижче стани. Випишіть номер твердження та кількість очок за обраний варіант відповіді (кількість очок зазначено поруч з варіантом відповіді).

1. Люди мене не розуміють
 - a) Часто – 0
 - b) Рідко - 3
 - c) Такого не буває - 5
2. Відчуваю себе "не в своїй тарілці"
 - a) рідко - 5
 - b) все залежить від ситуації - 3
 - c) дуже часто - 0
3. Я оптиміст (-ка)?
 - a) Так - 5
 - b) Тільки у виняткових випадках – 3
 - c) Ні - 0
4. Радіти чому попало це?
 - a) Дурість - 0
 - b) Допомагає пережити важкі хвилини – 3
 - c) Те, чого варто повчитися - 5
5. Я хотів (-ла) би мати такі ж здібності, як інші
 - a) Так - 0
 - b) Часом - 3
 - c) Ні, я володію більш високими здібностями - 5
6. У мене занадто багато недоліків
 - a) Це правда - 0
 - b) Я так не вважаю - 3
 - c) Неправда - 5
7. Життя прекрасне!
 - a) Це дійсно так - 5
 - b) Це занадто загальне твердження - 3
 - c) Зовсім не так - 0
8. Я відчуваю себе непотрібним (-ною)
 - a) Часто - 0
 - b) Інколи - 3
 - c) Рідко - 5
9. Мої вчинки оточуючим незрозумілі
 - a) Часто - 0
 - b) Іноді - 3

- c) Рідко - 5
10. Мені кажуть, що я не виправдовую надій
- a) Часто - 0
- b) Іноді - 3
- c) Дуже рідко - 5
11. У мене маса достоїнств
- a) Так - 5
- b) Все залежить від ситуації - 3
- c) Немає - 0
12. Я песеміст (-ка)?
- a) Так - 0
- b) У виняткових випадках - 3
- c) Ні - 5
13. Як кожна аналізуюча людина я аналізую свою поведінку
- a) Часто - 0
- b) Іноді - 3
- c) Рідко - 5
14. Життя - сумна штука
- a) Взагалі так - 0
- b) Твердження занадто загальне - 3
- c) Це не так - 5
15. "Сміх - це здоров'я"
- a) Банальне твердження - 0
- b) Про це варто пам'ятати у важких ситуаціях - 3
- c) Зовсім не так - 5
16. Люди мене недооцінюють
- a) На жаль, це так - 0
- b) Не надаю цьому великого значення - 3
- c) Зовсім не так - 5
17. Я суджу про інших занадто суворо
- a) Часто - 0
- b) Іноді - 3
- c) Рідко - 5
18. Після смуги невдач завжди приходить успіх
- a) Вірю в це, хоча і знаю, що це віра в чудеса - 5
- b) Може і так, але наукового підтвердження в тому немає - 3
- c) Не вірю в це, тому що це віра в чудеса - 0
19. Я веду себе агресивно
- a) Часто - 0
- b) Іноді - 3
- c) Рідко - 5
20. Буваю самотній (-ня)
- a) Дуже рідко - 5
- b) Іноді - 3

- с) Занадто часто - 0
21. Люди недобррозичливі
- а) Більшість - 0
- б) Деякі - 3
- с) Зовсім немає - 5
22. Не вірю, що можна досягти того, чого дуже хочеш
- а) Тому що не знаю того, кому це вдалося - 0
- б) Іноді це вдається - 3
- с) Це не так, я вірю - 5
23. Вимоги, які переді мною поставила життя, перевищували мої можливості
- а) Часто - 0
- б) Іноді - 3
- с) Рідко - 5
24. Напевно, кожна людина незадоволена своєю зовнішністю
- а) Я думаю так - 0
- б) Напевно іноді - 3
- с) Я так не думаю - 5
25. Коли я щось роблю або кажу, буває, мене не розуміють
- а) Часто - 0
- б) Іноді - 3
- с) Дуже рідко - 5
26. Я люблю людей
- а) Так - 5
- б) Твердження занадто загальне - 3
- с) Ні - 0
27. Трапляється, я сумніваюся в своїх здібностях
- а) Часто - 0
- б) Іноді - 3
- с) Рідко - 5
28. Я задоволений (-а) собою
- а) Часто - 5
- б) Іноді - 3
- с) Рідко - 0
29. Вважаю, що слід до себе бути більш критичним (-ною), ніж до інших людей
- а) Так - 0
- б) не знаю - 3
- с) ні - 5
30. Вірю, що мені вистачить сил реалізувати свої життєві плани
- а) Звичайно - 5
- б) По-різному це буває - 3
- с) Ні - 0

Обробка та інтерпретація р-тів:

Увага: якщо ви не набрали однакоvu кількість очок (наприклад, 0 і 0, 3 і 3, 5 і 5 - в наступних парах: 3 і 18, 9 і 26, 10 і 23, 12 і 22 - то загальний результат тесту можна вважати випадковим, недостовірним.

0 - 40 очок. На жаль, ви закомплексовані. Про себе думаєте негативними категоріями, «зациклилися» на своїх слабкостях, недоліках, помилках. Постійно боретеся з собою, і це тільки погіршує і ваші комплекси, і саму ситуацію, ще більш ускладнює ваші відносини з людьми. Спробуйте думати про себе інакше: сконцентруйтеся на тому, що є в вас сильного, теплого, доброго і радісного. Побачите, що дуже скоро зміниться ваше ставлення до себе і до навколишнього світу. І ви раптом помітите, що і люди стануть ставитися до вас краще, і відчуете, що і ви самі, і люди навколо вас стануть кращими, добрішими, і посміхніться їм і собі.

41 - 80 очок. У вас є всі можливості самому прекрасно впоратися зі своїми комплексами. В загальному вони не дуже заважають вам жити. Часом ви боїтеся аналізувати себе, свої вчинки. Запам'ятайте: ховати голову в пісок - справа абсолютно безперспективна, до добра воно не доведе і може тільки на час розрядити обстановку. Від себе не втечеш, сміливіше! У вас вистачить сил впоратися з будь-якими проблемами.

81 - 130 очок. Ви не позбавлені комплексів, як і будь-яка нормальна людина, але прекрасно справляєтеся зі своїми проблемами. Об'єктивно оцінюєте свою поведінку і вчинки людей. Свою долю тримайте в своїх руках. У компаніях відчуваєте себе легко і вільно, і люди відчувають себе так само легко в вашому суспільстві. Порада: так тримати!

131 - 150 очок. Ви думаєте, що у вас взагалі немає комплексів. Не обманюйте себе, такого просто не буває. Придуманий вами світ і власний образ - далекі від реальності. Самообман і завищена самооцінка небезпечні.

Додаток Б

Методика «Експрес діагностика рівня самооцінки осіб» С.В. Ковальовим

Інструкція: Вкажіть, як часто ви поводите себе певним чином у різних ситуаціях. Зазначте, будь ласка, одну з цифр від 1 до 5, відповідаючи на кожен з наступних пунктів: 1 – ніколи, 2 – рідко, 3 – іноді, 4 – часто, 5 - дуже часто.

1. Мені хочеться, щоб мої друзі підбадьорювали мене.
2. Я відчуваю свою відповідальність за роботою.
3. Я турбуюся про своє майбутнє.
4. Багато хто мене ненавидить.
5. Я маю меншу ініціативу, ніж інші.
6. Я турбуюсь за свій психічний стан.
7. Я боюся виглядати дурнем.
8. Зовнішній вигляд інших набагато кращий, ніж мій.
9. Я боюся виступати з промовою перед незнайомими людьми.
10. Я припускаюся помилок у своєму житті.
11. Як шкода, що я не вмію говорити як слід із людьми.
12. Як шкода, що мені бракує впевненості у собі.
13. Мені хотілося б, щоб мої дії схвалювалися іншими.
14. Я надто скромний.
15. Моє життя марне.
16. Багато неправильної думки про мене.
17. Мені нема з ким поділитися своїми думками.
18. Люди чекають від мене дуже багато чого.
19. Люди не дуже цікавляться моїми досягненнями.
20. Я часто соромлюся.
21. Я відчуваю, що багато людей не розуміють мене.
22. Я не почуваюся в безпеці.
23. Я часто хвилююся і марно.
24. Я почуваюся незручно, коли вхожу до кімнати, де вже сидять люди.
25. Я почуваюся скованим.
26. Я відчуваю, що люди говорять про мене за мою спиною.
27. Я впевнений, що люди все в житті сприймають легше, ніж я.
28. Мені здається, що зі мною має статися якась неприємність.
29. Мене хвилює думка про те, як люди ставляться до мене.
30. Як шкода, що я не такий товариський.
31. У суперечках я висловлююся лише тоді, коли впевнений у своїй правоті.
32. Я думаю про те, чого чекає від мене громадськість.

Обробка та інтерпретація результатів.

Щоб визначити рівень своєї самооцінки, потрібно скласти всі бали за твердженнями за наступною шкалою: Дуже часто – 4 бали, Часто – 3 бали, Іноді – 2 бали, Рідко – 1 бал, Ніколи - 0 балів . А тепер підрахуйте, який загальний сумарний бал з усіх 32 міркувань.

Рівні самооцінки: Сума балів від 0 до 25 говорить про високий рівень самооцінки за якого людина правильно реагує на зауваження інших і рідко сумнівається у своїх діях.

Сума балів від 26 до 45 свідчить про середній рівень самооцінки , у якому людина лише іноді намагається підлаштуватися під думки інших.

Сума балів від 46 до 128 вказує на низький рівень самооцінки , при якому людина болісно переносить критичні зауваження на свою адресу, намагається завжди зважати на чужі думки і вважає себе гіршою за інших.

Додаток В

Методика «Дослідження самовідносин (тест – опитувальник МІС)»

В.В.Столін

Інструкція: Будь ласка прочитайте кожне твердження та оцініть відповідь ТАК або НІ, який найбільш справедливий для вас із наведених нижче тверджень.

- 1) Мої слова досить рідко розходяться зі справою.
- 2) Випадковій людині я швидше за все здаюся людиною приємною.
- 3) До чужих проблем я завжди належу з тим самим розумінням, що й до своїх.
- 4) У мене нерідко виникає почуття, що те, про що я з собою подумки розмовляю, мені неприємно.
- 5) Думаю, що всі мої знайомі ставляться до мене із симпатією.
- 6) Найрозумніше, що може зробити людина у своєму житті, це не противитися власної долі.
- 7) У мене достатньо здібностей та енергії втілити у життя задумане.
- 8) Якби я роздвоївся, то мені було б досить цікаво спілкуватися зі своїм двійником.
- 9) Я не здатний завдавати душевного болю найріднішим і найулюбленішим людям.
- 10) Я вважаю, що не гріх іноді пошкодувати себе.
- 11) Зробивши якийсь промах, я часто не можу зрозуміти, як же мені могло спасти на думку, що з задуманого могло вийти щось хороше.
- 12) Найчастіше я схвалюю свої плани та вчинки.
- 13) У моїй особистості є, напевно, щось таке, що здатне викликати в інших гостру ворожість.
- 14) Коли я намагаюся оцінити себе, насамперед бачу свої недоліки.
- 15) У мене не виходить бути для коханої людини цікавою тривалий час.
- 16) Можна сказати, що я ціную себе досить високо.
- 17) Мій внутрішній голос рідко підказує мені те, з чим я зрештою не погодився б.
- 18) Багато моїх знайомих не приймають мене так уже серйозно.
- 19) Бувало, і неодноразово, що я сам гостро ненавидів себе.
- 20) Мені дуже заважає нестача енергії, волі та цілеспрямованості.
- 21) У моєму житті виникали такі обставини, коли я йшов на угоду із власною совістю.
- 22) Іноді я себе погано розумію.
- 23) Часом мені боляче боляче спілкуватися із самим собою.
- 24) Думаю, що легко зміг би порозумітися з будь-якою розумною і знаючою людиною.
- 25) Якщо я належу до когось із докором, то насамперед до самого себе.
- 26) Іноді я маю сумнів, чи можна любити мене по-справжньому.

- 27) Нерідко мої суперечки з собою обриваються думкою, що все одно вийде негаразд, як вирішив.
- 28) Моє ставлення до себе можна назвати дружнім.
- 29) Навряд чи знайдуться люди, яким я не до вподоби.
- 30) Часто я не без глузування жартую над собою.
- 31) Якби моє друге «Я» існувало, то для мене це був би досить нудний партнер спілкування.
- 32) Мені здається, що я досить склався як особистість, і тому не витрачаю багато сил на те, щоб стати чимось іншим.
- 33) Загалом мене влаштовує те, яким я є.
- 34) На жаль, дуже багато хто не поділяє моїх поглядів на життя.
- 35) Я цілком можу сказати, що поважаю себе.
- 36) Я думаю, що маю розумного та надійного радника у собі самому.
- 37) Сам у себе я часто викликаю почуття роздратування.
- 38) Я часто, але досить безуспішно намагаюся щось змінити.
- 39) Я думаю, що моя особистість набагато цікавіша і багатша, ніж це може здатися на перший погляд.
- 40) Мої переваги цілком переважають мої недоліки.
- 41) Я рідко залишаюся незрозумілим у найважливішому для мене.
- 42) Думаю, що інші загалом оцінюють мене досить високо.
- 43) Те, що зі мною трапляється, це справа моїх власних рук.
- 44) Якщо я сперечаюся з собою, то впевнений, що знайду єдине правильне рішення.
- 45) Коли зі мною трапляються неприємності, як правило, я говорю: «І поділом тобі».
- 46) Я не вважаю, що досить духовно цікавий для того, щоб бути привабливим для багатьох людей. й
- 47) У мене нерідко виникає сумнів, а чи я насправді такий, яким собі уявляюся.
- 48) Я не здатний на зраду навіть у думках.
- 49) Найчастіше я думаю про себе із дружньою іронією.
- 50) Мені здається, що мало хто може подумати про мене погано.
- 51) Упевнений, що на мене можна покластися у найвідповідальніших справах.
- 52) Я можу сказати, що загалом я контролюю свою долю.
- 53) Я ніколи не видаю чужі думки, що сподобалися мені, за свої.
- 54) Яким би я не здавався оточуючим, я знаю, що в глибині душі я кращий, ніж більшість інших.
- 55) Я хотів би залишатися таким, яким я є.
- 56) Я завжди радий критиці на свою адресу, якщо вона обґрунтована та справедлива.
- 57) Мені здається, що якби було більше таких людей, як я, то життя змінилося б на краще.
- 58) Моя думка має достатню вагу в очах оточуючих.
- 59) Щось заважає мені зрозуміти себе по-справжньому.
- 60) В мені є чимало того, що навряд чи викликає симпатію.

- 61) У складних обставинах я зазвичай не чекаю, поки проблеми вирішаться самі собою.
- 62) Іноді я намагаюся видати себе не за того, хто є.
- 63) Бути поблажливим до власних слабкостей цілком природно.
- 64) Я переконався, що глибоке проникнення в себе - малоприємне і досить ризиковане заняття.
- 65) Я ніколи не дратуюсь і не злуюся без особливих на те причин.
- 66) У мене бували такі моменти, коли я розумів, що і мене є за що зневажати.
- 67) Я часто відчуваю, що мало впливаю на те, що відбувається зі мною.
- 68) Саме багатство і глибина мого внутрішнього світу визначають мою цінність як особистості.
- 69) Довгі суперечки із собою частіше залишають гіркий осад у моїй душі, ніж приносять полегшення.
- 70) Думаю, що спілкування зі мною приносить людям щире задоволення.
- 71) Якщо говорити відверто, іноді я дуже неприємний.
- 72) Можна сказати, що я собі подобаюсь.
- 73) Я – людина ненадійна.
- 74) Здійснення моїх бажань мало залежить від везіння.
- 75) Моє внутрішнє "Я" завжди мені цікаве.
- 76) Мені дуже просто переконати себе не засмучуватися через дрібниці.
- 77) Близьким людям властиво мене недооцінювати.
- 78) У мене в житті нерідко бувають хвилини, коли я сам собі гидкий.
- 79) Мені здається, що я таки не вмію злитися на себе по-справжньому.
- 80) Я переконався, що у серйозних справах на мене краще не розраховувати.
- 81) Деколи мені здається, що я якийсь дивний.
- 82) Я не схильний пасувати перед труднощами.
- 83) Моє власне «Я» не видається мені чимось вартим глибокої уваги.
- 84) Мені здається, що, глибоко обмірковуючи свої внутрішні проблеми, я навчився набагато краще себе розуміти.
- 85) Сумніваюсь, що викликаю симпатію у більшості оточуючих.
- 86) Мені траплялося робити такі вчинки, яким навряд чи можна знайти виправдання.
- 87) Десь у глибині душі я вважаю себе слабаком.
- 88) Якщо я щиро звинувачую себе в чомусь, то зазвичай викривального запалу вистачає ненадовго.
- 89) Мій характер, хоч би яким він був, цілком мене влаштовує.
- 90) Я цілком уявляю, що на мене чекає попереду.
- 91) Іноді мені буває важко порозумітися зі своїм внутрішнім «Я».
- 92) Мої думки про себе здебільшого зводяться до звинувачень на свою адресу.
- 93) Я не хотів би сильно змінюватися навіть на краще, бо кожна зміна — це втрата якоїсь дорогої частки самого себе.
- 94) В результаті моїх дій дуже часто виходить зовсім не те, на що я розраховував.
- 95) Навряд чи в мені є щось, чого б я не знав.

96) Мені ще багато чого не вистачає, щоб впевнено сказати собі: «Так, я цілком дозрів як особистість».

97) У мене цілком мирно уживаються як мої переваги, і мої недоліки.

98) Іноді я надаю «безкорисливу» допомогу людям лише для того, щоб краще виглядати у власних очах.

99) Мені дуже часто і безуспішно доводиться виправдовуватися перед собою.

100) Ті, хто мене не любить, просто не знають, що я за людина.

101) Переконати себе в чомусь не складає для мене особливих труднощів.

102) Я не відчуваю нестачі в близьких людей, які мене розуміють.

103) Мені здається, що мало хто шанує мене по-справжньому.

104) Якщо не розмінюватися на дрібниці, то в цілому мені ні в чому дорікнути.

105) Я сам створив себе таким, яким я є.

106) Думка інших про мене цілком збігається з моїм.

107) Мені б дуже хотілося багато в чому себе переробити.

108) До мене ставляться так, як я того заслуговую.

109) Думаю, що моя доля складеться все одно не так, як мені хотілося б тепер.

110) Упевнений, що у житті я на своєму місці.

Ключ до тесту МІС. Номери пунктів опитувальника та знак, з яким пункт входить у відповідний фактор.

Шкала 1. Відкритість "+": 1, 3, 9, 53, 56, 65. "-": 21, 48, 62, 86, 98.

Шкала 2. Самовпевненість "+": 7, 24, 30, 35, 36, 51, 52, 58, 61, 73, 82. "-": 20, 80, 103.

Шкала 3. Самокерівництво "+": 43, 44, 45, 74, 76, 84, 90, 105, 106, 108, 110. "-": 109.

Шкала 4. Дзеркальне Я "+": 2, 5, 29, 41, 50, 102. "-": 13, 18, 34, 85.

Шкала 5. Самоцінність "+": 8, 16, 39, 54, 57, 68, 70, 75, 100. "-": 15, 26, 31, 46, 83.

Шкала 6. Самоприйняття "+": 10, 12, 17, 28, 40, 49, 63, 72, 77, 79, 88, 97.

Шкала 7. Самоприв'язаність "+": 6, 32, 33, 55, 89, 93, 101, 104. "-": 96, 107.

Шкала 8. Конфліктність "+": 4, 11, 22, 23, 27, 38, 47, 59, 64, 69, 81, 91, 94, 99.

Шкала 9. Самозвинувачення "+": 14, 19, 25, 37, 60, 66, 71, 78, 87, 92.

За кожний збіг із ключем нараховується один бал. Отримані «сирі» результати переводять у стіни відповідно до таблиці. Отримані «сирі» бали за спеціальною шкалою переводять у стіни.

Таблиця переведення «сирих» балів у стіни.

Стіни	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Шкала 1	0	0	1	2-3	4-5	6-7	8	9	10	11
Шкала 2	0-1	2	3-4	5-6	7-9	10	11-12	13	13	14
Шкала 3	0-1	2	3	4-5	6	7	8	9-10	11	12
Шкала 4	0	1	2	3-4	5	6-7	8	9	10	11
Шкала 5	0-1	2	3	4-5	6-7	8	9-10	11	12	13-14
Шкала 6	0-1	2	3-4	5	6-7	8	9	10	11	12
Шкала 7	0	1	2	3	4-5	6	7-8	9	10	11
Шкала 8	0	0	1-2	3-4	5-7	8-10	11-12	13	14	15
Шкала 9	0	1	2	3-4	5	6-7	8	9	10	10

Інтерпретація до опитувальника МВС .

Опитувальник включає наступні шкали:

1) Відкритість. Відкритість чи захисне ставлення до себе. Або це внутрішня чесність, критичність, чи конформність і виражена мотивація соціального схвалення.

2) Самовпевненість. Ставлення до себе як до впевненої, самостійної, вольової людини, гідної поваги – це високий полюс. Незадоволеність своїми можливостями, відчуття слабкості, сумніви у здатності викликати повагу – це низький полюс.

3) Самокерівництво. Уявлення у тому, що суб'єкт сам є джерелом активності, як у діяльності, і у сферах, що стосуються особистості; виражене переживання свого Я, як внутрішнього стрижня, що організує його як особистість у діяльності, спілкуванні; почуття те, що доля перебуває у його руках, здатність справлятися з емоціями і переживаннями щодо себе – це високий полюс. Переживання пригніченості його Я зовнішнім умовам, погана саморегуляція, відсутність тенденції шукати причини та результати вчинків та діяльності, а також його особистісних особливостей у собі – це низький полюс.

4) Дзеркальне Я. Уявлення у тому, що його особистість, характері і діяльність здатні викликати в інших людей повагу, симпатію, схвалення і розуміння, тобто. очікуване, позитивне ставлення себе – це високий полюс. Відсутність такої думки – це низький полюс.

5) Самоцінність. Відчуття цінності власної особистості та передбачувана цінність свого Я для інших; емоційна оцінка свого Я за внутрішніми, інтимними критеріями духовності, багатство внутрішнього світу – це високий полюс. Сумнів у цінності власної особистості, недооцінка свого духовного Я,

відстороненість та байдужість, втрата інтересу до свого Я та свого внутрішнього світу – це низький полюс.

6) Самоприйняття. Почуття симпатії до себе, згода зі своїми внутрішніми спонуканнями. Прийняття самого себе таким, як він є, дружнє, поблажливе ставлення до себе – це високий полюс. Низькі результати частково збігаються із самозвинуваченням.

7) Самоприв'язаність. Це бажання чи небажання змінювати себе. Високий полюс - повне прийняття себе, аж до самовдоволення, деяка ригідність Я - концепції, заперечення можливості, бажання розвивати себе, навіть у кращий бік. Іноді це прихильність до неадекватного образу Я, як із захисних механізмів самосвідомості. Низький полюс – сильне бажання змін, незадоволеність собою, потяг до відповідних ідеальних уявлень про себе.

8) Внутрішня конфліктність. Наявність внутрішніх конфліктів, сумнівів, незгод з самим собою, надмірне самокопання, рефлексія на загальному негативному фоні ставлення до себе – це високий полюс. Закритість, заперечення проблеми, поверхнєве самовдоволення; висока внутрішня конфліктність супроводжується сильними депресивними станами – низький полюс.

9) Самозвинувачення. Високі оцінки – близькі до самознищення. Самозвинувачення, заперечення емоцій на адресу свого Я. Це готовність поставити собі у провину свої промахи і невдачі. Низькі оцінки – внутрішня напруженість та відкритість до сприйняття негативних емоцій на свою адресу.

Проведена факторизація матриць інтеркореляцій значень шкал дозволила виділити три **незалежні фактори**.

1) Самоповага. У цей фактор увійшли значення шкал: відкритість (внутрішня чесність) (1), самовпевненість (2), самокерівництво (3), дзеркальне "Я" (відображення самовідносини) (4). Сукупність значень шкал висловлює оцінку свого «Я» піддослідного стосовно соціально-нормативним критеріям: моральності, успішності, волі, цілеспрямованості, соціального схвалення.

2) Автосимпатія. У цей фактор увійшли значення шкал: самоцінність (5), самоприйняття (6) та самоприв'язаність (7). Ці шкали у найчистішому вигляді відбивають емоційне ставлення до свого «Я».

3) Внутрішня невлаштованість. Цей фактор містить значення шкал: внутрішня конфліктність (8), самозвинувачення (9). Цей фактор пов'язаний з негативним самовідношенням, що не залежить від аутосимпатії та самоповаги.

Додаток Г

Методика «Самооцінка психічних станів» за методикою Г. Айзенка

Інструкція: Уважно прочитайте опис різних психічних станів. Якщо цей опис збігається з Вашим станом і стан виникає ЧАСТО, то необхідно оцінити його в 2 бали. Якщо цей стан виникає ЗРІДКА, то ставиться 1 бал. Якщо НЕ ЗБІГАЄТЬСЯ з Вашим станом – 0 балів. Тест дозволяє оцінити деякі неадаптивні стани (тривога, фрустрація, агресія) і властивості особистості (тривожність, фрустрованість, агресивність і ригідність)

I. Шкала тривожності:

1. Не почуваю впевненості в собі.
2. Часто через дрібниці червонію.
3. Мій сон неспокійний.
4. Легко впадаю в зневіру.
5. Турбуюся тільки про уявлювані неприємності.
6. Мене лякають труднощі.
7. Люблю копатися у своїх недоліках.
8. Мене легко переконати.
9. Я недовірливий.
10. Я важко переносю час очікування.

II. Шкала фрустрації:

1. Нерідко мені здаються безвихідними ситуації, з яких усе-таки можна знайти вихід.
2. Неприємності мене сильно розстроюють, я падаю духом.
3. Під час великих неприємностей я схильний без достатніх підстав звинувачувати себе.
4. Нещастя і невдачі нічому мене не вчать.
5. Я часто відмовляюся від боротьби, вважаючи її марною.
6. Я нерідко почуваюся беззахисним.
7. Іноді в мене буває стан розпачу.
8. Я почуваю розгубленість перед труднощами.
9. У важкі хвилини життя іноді поведжуся по дитячому, хочу, щоб пожаліли.
10. Вважаю недоліки свого характеру непоправними.

III. Шкала агресивності:

1. Залишаю за собою останнє слово.
2. Нерідко в розмові перебиваю співрозмовника.
3. Мене легко розсердити.
4. Люблю робити зауваження іншим.
5. Хочу бути авторитетом для інших.
6. Не задовольняюся малим, хочу найбільшого.
7. Коли розгніваюся, погано себе стримую.
8. Волю краще керувати, ніж підкорятися.
9. У мене різка, грубувата жестикуляція.

10. Я мстивий.

IV. Шкала ригідності:

1. Мені важко змінювати звички.
2. Нелегко переключати увагу.
3. Дуже насторожено ставлюся до всього нового.
4. Мене важко переконати.
5. Нерідко в мене не виходить з голови думка, якої слід було б позбутися.
6. Нелегко зближуюся з людьми.
7. Мене засмучують навіть незначні порушення плану.
8. Нерідко я виявляю впертість.
9. Неохоче йду на ризик.
10. Різко переживаю відхилення від прийнятого мною режиму дня.

Обробка результатів.

Підрахуйте суму балів за кожною групою запитань:

- I. З 1 по 10 запитання – шкала тривожності;
- II. З 11 по 20 запитання – шкала фрустрації;
- III. З 21 по 30 запитання – шкала агресивності;
- IV. З 31 по 40 запитання – шкала ригідності.

Інтерпретація результатів:

- 0 – 7 балів – низький рівень;
- 8 – 14 балів – середній рівень;
- 15 – 20 балів – високий рівень.

Додаток Д

Кореляційна таблиця матриці

		Корреляции ^c																				
		с т а т	ві к	кур с	К Н	С О ц	Ві д	С В	С К	Д з я	С Ц	С П р	С П в	К ф	С з	С Д	А С	В Н	Т р	Ф р	А гр	Р иг .
с т а т ь	Ко рП ир	1	,272	,238	,111	-,205	,368	,010	,060	-	-,099	-,071	-,114	-,366	-,273	,119	-,027	-,346	-,155	-,330	-,168	-,217
	Зн ач. 2-х		,126	,182	,540	,254	,035	,958	,741	,584	,683	,544	,526	,036	,125	,509	,882	,049	,390	,061	,349	,225
	Су мк в. пе ре хр.	5,515	6,061	4,636	19,333	-,56242	1,2364	,364	1,727	-	3,1221	-,2848	-,3008	3,819455	-	11,333	-,2030	30,939	7,545	20,152	9,606	-,12242
	Ко ва рі а ц.	,172	,189	,145	,604	-,1758	,386	,011	,054	-	-,099	-,089	-,094	,1199	-,608	-,359	,354	-,063	-,967	-,236	-,630	,300
В і к	Ко рП ир	,272	1	,908**	-,046	-,129	,379	,036	,256	,137	,203	,181	,283	-,152	-,105	,271	,294	-,140	-,016	-,039	-,149	-,013
	Зн ач. 2-х	,126		,000	,799	,476	,030	,844	,150	,447	,258	,315	,110	,397	,560	,127	,097	,436	,929	,830	,407	,943
	Су м кв. пе ре хр.	6,061	9,022	7,155	-,32667	-,142970	5,1455	5,455	2,999	1,755	3,106	2,007	3,823	-,32818	-,17939	10,4333	89,879	-,50758	-,3182	-,9606	-,344	-,2970
	Ко ва рі а ц і я	,189	2,820	2,336	-,1021	-,4468	1,608	,170	,935	,547	,988	,625	1,196	-,126	-,561	3,260	2,809	-,1586	-,099	-,300	1,076	-,093
к у р с	Ко рП ир	,238	,908**	1	-,308	-,248	,390	,362	,198	,234	,277	,317	-,118	-,177	-,328	,362*	-,353	-,153	-,011	-,002	-,171	-,044
	Зн ач. 2-х	,126	,000		,082	,163	,025	,733	,022	,458	,122	,275	,072	,515	,323	,063	,038	,394	,951	,993	,341	,807
	Су м кв. пе ре хр.	4,636	7,155	6,877	-,19000	-,24182	4,6273	8,273	4,055	1,499	3,830	2,100	3,764	-,22091	-,26364	11,000	96,727	-,4855	1,909	,364	3,455	8,818
	Ко ва рі а ц і я	,145	2,236	2,148	-,5938	-,7537	1,249	,256	1,267	,466	1,199	,656	1,168	-,690	-,824	3,438	3,023	-,1514	-,060	-,011	1,077	-,276

КН	Ко опир	,1 1 1	- 0 4 6	- 3 0 8	1	,6 92**	- 3 2 8	- 3 3 4	- 4 3 2*	- 4 6 0**	- 3 4 9*	- 1 6 7	- 3 9 7	,0 4 1	,3 50*	- 5 33**	- 4 14*	,1 89	,0 94	,1 49	,1 9 9	- 0 0 3	
	Зн ач. 2-х	,5 4 0	,7 9 9	,0 8 2		,0 00	,0 6 2	,0 5 7	,0 1 2	,0 0 7	,0 4 7	,3 5 3	,0 2 2	,8 1 9	,0 46	,0 01	,0 17	,2 91	,6 04	,4 08	,2 6 6	,9 8 7	
	Су мк в пе ре хр	1 9, 3 3 3	- 3 2, 6 6 7	- 1 9 0, 0 0	55 49, 3 33	60 38, 6 67	- 3 5 0 0 0	- 4 2, 0 0 0	- 3 5, 0 0 0	- 4 0, 6 6 7	- 4 2 6 6 7	- 1 4 5, 0 0 0	- 4 2 6 6 7	- 4 2 0 0 0	7 0, 0 0 0	46 7, 33 3	- 16 07, 6 67	- 99 1, 66 7	53 7, 33 3	14 5, 00 0	28 8, 66 7	3 6 0, 6 6 7	- 5, 3 3 3
	Ко ва ри ац ия	,6 0 4	- 1, 0 2 1	- 5, 9 3 8	17 3, 41 7	18 8, 70 8	- 1 0, 9 3 8	- 1 2, 5 6 3	- 1 2, 3 4 4	- 1 4, 3 3 6	- 1 3, 3 9 3	- 4, 5 3 1	- 1 3, 1 2 5	2, 1 8 8	14 6 04	- 50 2 40	- 30 9 90	16 7, 92	4, 53 1	9, 02 1	1 1, 2 7 1	- 1 6 7	
СОЦ	Ко рП ир	- 2 0 5	- 1 2 9	- 2 4 8	,6 92**	1	- 4 7 2**	- 5 0 3**	- 2 8 8	- 5 1 3**	- 3 2 7	- 0 6 7	- 4 8 4**	,3 1 1	,5 70**	- 6 25**	- 4 05*	,4 53**	,4 36*	,4 50**	,1 0 3	,1 8 4	
	Зн ач. 2-х	,2 5 4	,4 7 6	,1 6 3	,0 00	,0 0 6	,0 0 3	,1 0 5	,0 0 2	,0 0 3	,7 1 0	,0 6 4	,0 0 8	,0 7 8	,0 01	,0 00	,0 19	,0 08	,0 11	,0 09	,5 6 9	,3 0 5	
	Су м ква .п е ре хр	- 5 6, 2 4 2	- 1 4 2, 9 7 0	- 2 4 1, 1 8 2	60 38, 6 67	13 71, 87 9	- 7 9 0, 8 1 8	- 9 5 0, 8 1 8	- 4 1 3, 6 3 6	- 8 0 8, 0 6 1	- 6 2 8, 8 2 4	- 9 2, 0 0 0	- 8 2 0 5 1	- 8 0 0 9 3	8 2 6, 2 7 3	11 95, 7 58	- 29 63, 3 33	- 15 25, 5 15	20 22, 0 30	10 60, 7 27	13 71, 4 24	2 9 2, 6 9 7	5 1 7, 8 7 9
	Ко ва ри ац ия	- 1, 7 5 8	- 4, 4 6 8	- 7, 5 3 7	18 8, 70 8	42 8, 49 6	- 2 4, 7 1 3	- 2 9, 1 2 3	- 1 2, 9 2 6	- 2 5, 2 5 2	- 1 9, 6 3 8	- 2, 8 5 5	- 2 6 7 1 9	- 2 5 5 9	2 5, 8 67	- 92 6 04	- 47 6 72	63 1, 88	33 1, 48	42 8, 57	9, 1 4 7	1 6, 1 8 4	
Відк	Ко рП ир	,3 6 8*	,3 7 9*	,3 9 0*	- 3 28	- 4 72**	1	,3 1 9	,2 9 8	,3 8 0*	,3 6 0*	,0 9 0	,1 5 5	- 6 2 9**	- 5 68**	,6 97**	,2 85	- 6 41**	- 3 43	- 5 12**	- 4 7 0**	- 5 5 5**	
	Зн ач. 2-х	,0 3 5	,0 3 0	,0 2 5	,0 62	,0 06	,0 7 0	,0 9 2	,0 2 9	,0 2 9	,6 3 1	,3 8 8	,0 8 0	,0 01	,0 00	,1 08	,0 00	,0 50	,0 02	,0 06	,0 01		
	Су мк в пе ре хр	1 2, 3 6 4	5 1, 4 5 5	4 6, 7 3	- 35 00 0	- 79 0, 81 8	2 0 4, 7 2 7	7 3, 7 2 7	5 2, 4 5 5	7 3, 0 9 1	8 4, 6 3 6	1 5, 0 3 0	3 1, 6 3 6	- 2 0 3 9	- 14 5, 63 6	40 4, 00 0	13 1, 27 3	- 34 9, 54 5	- 10 2, 09 1	- 19 0, 63 6	- 1 6 3, 5 4 5	- 1 9 0, 8 1 8	
	Ко ва ри ац ия	,3 8 6	1, 6 0 8	1, 4 6	- 10 9 38	- 24 7 13	6, 3 9 8	2, 3 0 4	1, 6 3 9	2, 2 8 4	,4 6 9	,9 8 9	- 6, 3 7 2	- 4, 55 1	12 6 25	4, 10 2	- 10 9 23	- 3, 19 0	- 5, 95 7	- 5, 1 1	- 5, 9 6 3		
СВ	Ко рП ир	,0 1 0	,0 3 6	,0 6 2	- 3 34	- 5 03**	,3 1 9	1	,5 2 2**	,3 9 6*	,6 4 0**	,3 0 3	,5 4 3**	- 4 8 3**	,8 48**	,6 02**	,6 76**	- 4 99**	- 5 55**	- 5 20**	- 1 2 6	- 4 9 2**	
	Зн ач. 2-х	,9 5 8	,8 4 4	,7 3 3	,0 57	,0 03	,0 7 0	,0 0 2	,0 2 2	,0 0 0	,0 8 7	,0 0 1	,0 0 4	,0 0 0	,0 09	,0 00	,0 00	,0 03	,0 01	,0 02	,4 8 4	,0 0 4	

	Су мк в пе ре хр	,3 6 4	5, 4 5 5	8, 2 7 3	- 40 2, 00 0	- 95 0, 81 8	7 3, 7 2 7	2 6 0, 7 2 7	1 0 3, 4 5 5	8 6, 0 9 1	1 6 9, 6 3 6	5 7, 0 0 0	1 2 4, 6 3 6	- 1 7 6, 9 0 9	- 12 9, 63 6	52 4, 00 0	35 1, 27 3	- 30 6, 54 5	- 18 6, 09 1	- 21 8, 63 6	- 4 9, 5 4 5	- 1 9 0, 8 1 8
	Ко ва ри ац ия	,0 1 1	,1 7 0	,2 5 9	- 12 5 63	- 29 7 13	2, 3 0 4	8, 1 4 8	3, 2 3 3	2, 6 9 0	5, 3 0 1	1, 7 8 1	3, 8 9 5	- 5 5 2 8	- 4, 05 1	16 3 75	10 9 77	- 9, 58 0	- 5, 81 5	- 6, 83 2	- 1, 5 4 8	- 5, 9 6 3
С К	Ко рП ир	,0 6 0	,2 5 6	,3 9 8	- 4 32	- 2 88	,2 9 8	,5 2 2	1	,1 9 5	,2 8 4	,4 0 5	,4 1 9	,0 3 3	- 0 69	,6 82	,4 77	- 0 13	- 0 95	- 0 42	- 0 1 7	- 0 1 2 1
	Зн ач. 2-х	,7 4 1	,1 5 0	,0 2 2	,0 12	,1 05	,0 9 2	,0 0 2		,2 7 7	,1 0 9	,0 1 9	,0 1 5	,8 5 5	,7 01	,0 00	,0 05	,9 43	,6 00	,8 19	,9 2 5	,5 0 4
	Су мк в пе ре хр	1, 7 2 7	2 9 0 9	4 0, 5 4 5	- 39 5, 00 0	- 41 3, 63 6	5 2, 4 5 5	1 0 3, 4 5 5	1 5 0, 9 0 9	3 2, 1 8 2	5 7, 2 0 3	5 8, 0 0 3	7 3, 2 7 3	9, 1 8 2	- 15 2 73	33 9, 00 0	18 8, 54 5	- 6, 09 1	- 24 1, 82	- 13 2, 73	- 5, 0 9 1	- 3 5, 6 3 6
	Ко ва ри ац ия	,0 5 4	,9 3 5	1, 2 6 7	- 12 3 44	- 12 9 26	1, 6 3 9	3, 2 3 3	4, 7 1 6	1, 0 0 6	1, 7 0 9	1, 8 1 3	2, 2 9 0	,2 8 7	- 4 77	10 5, 94	5, 89 2	- 1, 90	- 7, 56	- 4 15	- 1, 5 9	- 1, 1 1 4
Д з я	Ко рП ир	- 0 9 9	,1 3 7	,1 3 4	- 4 60	- 5 13	,3 8 0	,3 9 6	,1 9 5	1	,5 4 7	,0 1 3	,1 7 0	- 4 2 1	- 6 64	,6 84	,3 59	- 5 63	- 2 99	- 3 39	- 2 3 3	- 2 0 7
	Зн ач. 2-х	,5 8 4	,4 4 7	,4 5 8	,0 07	,0 02	,0 2 9	,2 2 7		,0 0 1	,9 4 4	,3 4 5	,0 1 5	,0 00	,0 00	,0 40	,0 01	,0 91	,0 53	,1 9 2	,2 4 7	
	Су мк в пе ре хр	- 3, 1 2 1	1 7, 5 1 5	1 4, 9 0 9	- 46 0, 66 7	- 80 8, 06 1	7 3, 0 9 1	8 6, 0 9 1	3 2, 1 8 2	1 0, 9 7 0	1 2, 0 8 8	2, 0 0 0	3 2, 4 5 5	- 1 2 3 6 4	- 16 0, 12 1	37 2, 33 3	15 5, 24 2	- 28 8, 48 5	- 83 6 36	- 11 8, 78 8	- 7 6, 1 5 2	- 6 7, 0 6 1
	Ко ва ри ац ия	- 0 9 8	,5 4 7	,4 6 6	- 14 3 96	- 25 2 52	2, 2 8 4	2, 6 9 0	1, 0 6	5, 6 5	3, 7 5	,0 6 2	1, 0 4	- 4, 0 1 1	- 5, 00 4	11 6 35	4, 85 1	- 9, 01 5	- 2, 61 4	- 3, 71 2	- 2, 3 8 0	- 2, 0 9 6
С ц	Ко рП ир	- 0 7 4	,2 0 3	,2 8 2	- 3 49	- 3 27	,3 6 0	,6 4 0	,2 8 4	,5 4 7	1	,3 1 3	,4 5 1	- 5 1 2	- 6 11	,6 50	,8 23	- 5 92	- 2 97	- 2 52	- 1 2 8	- 3 1 8
	Зн ач. 2-х	,6 8 3	,2 5 8	,1 1 2	,0 47	,0 63	,0 3 9	,0 0 0	,1 0 9	,0 0 1		,0 7 6	,0 0 9	,0 0 2	,0 00	,0 00	,0 00	,0 93	,1 58	,4 7 8	,0 7 1	
	Су мк в пе ре хр	- 2, 8 4 8	3 1, 6 0 6	3 8, 3 4	- 42 6, 66 7	- 62 8, 42 4	8 4, 6 3 6	1 6 9, 2 6 3 6	5 7, 2 7 3	1 2 0, 7 8 8	2 6 9, 5 1 5	6 0, 0 0	1 0 5, 1 0	- 1 0, 8 5 5	- 17 9, 84 8	43 2, 33 3	43 4, 69 7	- 37 0, 39 4	- 10 1, 45 5	- 10 7, 51 5	- 5 1, 0 6 1	- 1 2 5, 4 2 4
	Ко ва ри ац ия	- 0 8 8	,9 8 1	1, 1	- 13	- 19	2, 6	5, 3	1, 7	3, 7	8, 4	1, 8	3, 2	- 5, 9	- 5, 10	13 5 10	13 5 84	- 11	- 3,	- 3,	- 1, 5	- 3, 9

	ация	89		99	,333	,638	45	01	90	75	22	75	87	55	620			,575	170	360	96	20
С П р - т я	Ко р П и р	- ,110	,181	,217	- ,167	- ,067	,090	,303	,405*	,013	,313	1	,295	,204	,043	,280	,653**	,142	- ,025	- ,128	- ,035	- ,089
	Зн ач. 2-х	,544	,315	,225	,353	,710	,619	,087	,019	,944	,076		,095	,254	,812	,115	,000	,431	,891	,476	,845	,622
	Су мк в пе ре хр	- 3,000	2,000	2,100	- 14,500	- 92,000	1,500	5,700	5,800	2,000	6,000	1,300	4,600	5,400	9,000	13,200	24,500	63,000	- 6,000	39,000	1,000	- 1,500
	Ко ва ри ация	- ,094	,625	,656	- 4,531	- 2,875	,469	1,781	1,813	,062	1,875	4,250	1,531	1,688	,281	4,125	7,656	1,969	- ,188	- 1,219	- ,313	- ,781
С П р - т я	Ко р П и р	,114	,283	,317	- ,397	- ,484**	,155	,543**	,419*	,170	,451**	,295	1	- ,076	- ,216	,455**	,779**	- ,147	- ,164	- ,052	,334	,035
	Зн ач. 2-х	,526	,120	,072	,022	,004	,388	,001	,015	,345	,009	,095		,674	,226	,008	,000	,414	,362	,775	,058	,847
	Су мк в пе ре хр	3,818	3,823	3,734	- 42,000	- 80,091	1,136	2,463	7,333	3,256	1,075	4,282	2,010	2,480	- 55,182	26,000	35,636	- 79,27	- 48,455	19,182	1,573	1,109
	Ко ва ри ация	,119	1,196	1,168	- 13,125	- 25,159	,989	3,895	2,290	1,391	3,287	1,531	6,318	- ,767	- 1,724	8,188	11,136	- 2,491	- 1,514	,599	3,602	,372
К о н ф	Ко р П и р	- ,366	- ,152	- ,118	,041	,311	- ,629**	- ,483**	,033	- ,421*	- ,512**	,204	- ,076	1	,757**	- ,545**	- ,221	,951**	,574**	,677**	,458**	,612**
	Зн ач. 2-х	,036	,397	,515	,819	,078	,000	,004	,805	,015	,002	,254	,674		,000	,001	,217	,000	,000	,000	,007	,000
	Су мк в пе ре хр	- 1,945	- 3,281	- 2,209	70,000	82,627	- 2,309	- 1,690	9,182	- 1,306	- 1,983	5,045	- 2,045	5	30,545	- 50,000	16,109	82,118	27,036	39,545	2,182	3,323
	Ко ва ри ация	- ,608	- 1,026	- ,690	2,188	25,821	- 6,372	- 5,528	,287	- 4,011	- 5,955	1,688	- ,767	1	9,611	- 15,625	- 5,034	25,662	8,449	12,486	7,881	1,041
С 3	Ко р П и р	- ,273	- ,105	- ,117	,350	,570**	- ,568**	,448**	,069	,664**	,611**	,043	- ,216	1	,757**	- ,621**	- ,392*	,921**	,495**	,540**	,253	,350*
	Зн ач. 2-х	,125	,520	,323	,046	,001	,001	,009	,701	,000	,000	,812	,226		,000	,024	,000	,003	,001	,101	,155	,046

	Су мк в пе ре хр	- 1 1, 4 8 5	- 1 7, 9 3 9	- 2 6, 3 6 4	46 7, 33 3	11 95 7 58	- 1 4 5, 6 3 6	- 1 2 9, 6 3 6	- 1 5, 2 7 3	- 1 6 0, 1 2 4 8	9, 0 0 0	- 5 5, 1 8 2	3 0 7, 5 4 5	32 1, 51 5	- 45 0, 66 7	- 22 6, 03 0	62 9, 06 1	18 4, 45 5	25 1, 84 8	1 1 0, 3 9 4	1 5 0, 7 5 8	
	Ко ва ри ац ия	- 3 5 9	- 5 6 1	- 8 2 4	14 6 04	37 3 67	- 4, 5 5 1	- 4, 0 5 5 1	- 4, 7 7	- 5, 0 0 4	,2 8 1	- 1, 7 2 4	9, 6 1 1	10 0 47	- 14 0 83	- 7, 06 3	19 6 58	5, 76 4	7, 87 0	3, 4 5 0	4, 7 1 1	
С Д	Ко рП ир	,1 1 9	,2 1 1	,3 2 8	- 5 33 **	- 6 25 **	,6 9 7**	,8 0 2**	,6 8 2**	,6 8 4**	,6 5 0**	,2 8 0	- 5 4 5**	- 6 21 **	1	,6 34 **	- 6 17 **	- 4 71 **	- 5 14 **	- 2 9 9	- 4 9 8**	
	Зн ач. 2-х	,5 0 9	,1 2 7	,0 6 3	,0 01	,0 00	,0 0 0	,0 0 0	,0 0 0	,0 0 0	,1 1 5	,0 0 8	,0 0 1	,0 00		,0 00	,0 00	,0 06	,0 02	,0 9 1	,0 0 3	
	Су мк в пе ре хр	1 3 3 3	1 4, 3 3	1 0, 0 0	- 16 07 6 67	- 29 63 3 33	4 0 0 0	5 4, 0 0	3 9, 0 0	3 2, 3 3	4 3 2, 2 3	1 3 2, 2 0	2 6 0 0	- 5 0 0	16 39 66 33	82 6, 33 3	- 95 0, 66 7	- 39 6, 00 0	- 54 1, 33 3	- 2 9 4, 3 3 3	- 4 8 4, 3 3 3	
	Ко ва ри ац ия	,3 5 4	3, 2 6 0	3, 4 3 8	- 50 2 40	- 92 6 04	1 2, 6 5	1 6, 3 5	1 0, 5 9 4	1 1, 6 3 5	1 3, 5 1 5	4, 1 2 5	8, 1 8 8	- 1 5, 6 2 5	51 2 29	25 8 23	- 29 7 08	- 12 3 75	- 16 9 17	- 9, 1 9 8	- 1 5, 1 3 5	
А В Т	Ко рП ир	- 0 2 7	,2 9 4	,3 6 2*	- 4 14*	- 4 05*	,2 8 5	,6 7 6**	,4 7 7**	,3 5 9*	,8 2 3**	,6 5 3**	,7 7 9**	- 2 2 1	- 3 92*	,6 34 **	1	- 3 16	- 2 33	- 1 98	,0 6 9	- 1 7 9
	Зн ач. 2-х	,8 8 2	,0 9 7	,0 3 8	,0 17	,0 19	,1 0 8	,0 0 5	,0 0 0	,0 4 0	,0 0 0	,0 0 0	,2 1 7	,0 24	,0 00		,0 73	,1 92	,2 70	,7 0 1	,3 1 9	
	Су мк в пе ре хр	- 2, 0 3 0	8 9, 8 9	9 6, 7 2 7	- 99 1, 66 7	- 15 25 5 15	1 3 1, 7 3	3 5 1, 2 3	1 8, 5 4 5	1 5, 4 2 7	4 3 4, 6 9 0	2 4 5, 0 0	3 6, 6 3 4	- 1 6 0 1	82 6, 33 3	10 36 0 61	- 38 7, 12 1	- 15 5, 90 9	- 16 5, 69 7	5 4, 2 1 2	- 1 8, 5 1 5	
	Ко ва ри ац ия	- 0 6 3	2, 8 0 9	3, 0 2 3	- 30 9 90	- 47 6 72	4, 1 0 2	1 0, 9 7	5, 8 9 2	4, 8 5 1	1 3, 5 8 4	7, 6 5 6	1, 1 3 3 6	- 5, 0 3 4	25 8 23	32 3 77	- 12 0 98	- 4, 87 2	- 5, 17 8	1, 6 9 4	- 4, 3 9	
В Н	Ко рП ир	- 3 4 6*	- 1 4 4	- 1 5 3	,1 89	,4 53 **	- 6 4 1**	- 4 9 9**	- 0 1 3	- 5 6 3**	- 5 9 2**	,1 4 2	- 1 4 7	,9 5 1**	,9 21 **	- 6 17 **	- 3 16	1	,5 75 **	,6 57 **	,3 9 2*	,5 2 9**
	Зн ач. 2-х	,0 4 9	,4 3 6	,3 9 4	,2 91	,0 08	,0 0 0	,9 4 3	,0 0 1	,0 0 0	,4 3 1	,4 1 4	,0 0 0	,0 00	,0 00	,0 73		,0 00	,0 00	,0 2 4	,0 0 2	
	Су м кв пе ре хр	- 3 0, 9 3 9	- 5 0, 7 5 8	- 4 8, 4 5 5	53 7, 33 3	20 22 0 30	- 3 4 9 5	- 3 0 5 5	- 6, 0 9 1	- 2 8, 0 8 5	3 7 0 3 4	6 3, 7 0 0	- 8 9, 1 7 2	8 62 9, 06 1	- 95 0, 66 7	- 38 7, 12 1	14 50 2 42	45 4, 81 8	65 1, 39 4	3 6 2, 5 7 6	4 8 4, 0 3 0	

	Ко ва ри а ц и я	- ,9 6 7	- 1, 5 8 6	- 1, 5 1 4	16 ,7 92	63 ,1 88	- 1 0, 9 2 3	- 9, 5 8 0	- ,1 9 0	- 9, 0 1 5 7 5	1, 9 6 9	- 2, 4 9 1	2 5, 6 6 2	19 ,6 58	- 29 ,7 08	- 12 ,0 98	45 ,3 20	14 ,2 13	20 ,3 56	1 1, 3 3 0	1 5, 1 2 6	
Т р	Ко р П ир	- ,1 5 5	- ,0 1 6	- ,0 1 1	,0 94	,4 36	- ,3 4 3	- ,5 5 5**	- ,0 9 5	- ,2 9 9	- ,2 9 7	- ,0 2 5	- ,1 6 4	,5 7 4**	,4 95**	- ,4 71**	- ,2 33	,5 75**	1	,6 94**	,1 8 6	,5 7 6**
	Зн ач. 2-х	,3 9 0	,9 2 9	,9 5 1	,6 04	,0 11	,0 5 0	,0 0 1	,6 0 0	,0 9 9	,8 9 9	,3 6 2	,0 0 0	,0 03	,0 06	,1 92	,0 00		,0 00	,3 0 0	,0 0 0	
	Су мк в пе ре хр	- 7, 5 4 5	- 3, 1 8 2	- 1, 9 0 9	14 5, 00 0	10 60 ,7 27	- 1 0 2, 0 9 1	- 1 8 6, 0 9 1	- 2 4, 1 8 2	- 8 3, 6 3 6	- 1 0 1, 4 0 5	6, 0 0 5	- 4 8, 4 5 5	2 7 0, 3 6 4	18 4, 45 5	- 39 6, 00 0	- 15 5, 90 9	45 4, 81 8	43 1, 63 6	37 5, 45 5	9 3, 8 1 8	2 8 7, 7 2 7
	Ко ва ри а ц и я	- 2, 3 6	- ,0 9 9	- ,0 6 0	4, 53 1	33 ,1 48	- 3, 1 9 0	- 5, 8 1 5	- ,7 5 6	- 2, 6 1 4	- 3, 1 7 0	- ,1 8 8	1, 5 1 4	8, 4 4 9	5, 76 4	- 12 ,3 75	- 4, 87 2	14 ,2 13	13 ,4 89	11 ,7 33	2, 9 3 2	8, 9 9 1
Ф р	Ко р П ир	- ,3 3 0	- ,0 3 3	- ,0 0 2	,1 49	,4 50**	- ,5 1 2**	- ,5 2 0**	- ,0 4 2	- ,3 3 9	- ,2 5 2	- ,1 2 8	- ,0 5 2	,6 7 7**	,5 40**	- ,5 14**	- ,1 98	,6 57**	,6 94**	1	,5 6 9**	,6 1 1**
	Зн ач. 2-х	,0 6 1	,8 3 0	,9 9 3	,4 08	,0 09	,0 0 2	,8 0 9	,0 1 3	,1 5 8	,4 7 6	,7 7 5	,0 0 0	,0 01	,0 02	,2 70	,0 00	,0 00		,0 0 1	,0 0 0	
	Су мк в пе ре хр	- 2 0, 1 5 2	- 9, 6 0 6	- ,3 6 4	28 8, 66 7	13 71 ,4 24	- 1 0, 6 3 6	- 2 8, 6 6	- 1 3, 2 7 3	- 1 8, 7 8	- 1 0 5 0	- 3 9, 0 8 2	- 1 9, 1 5 2	3 9 9, 8 4 5	25 1, 84 8	- 54 1, 33 3	- 16 5, 69 7	65 1, 39 4	37 5, 45 5	67 7, 51 5	3 6 0, 6 1	3 8 2, 4 2 4
	Ко ва ри а ц и я	- ,6 3 0	- ,3 0 0	- ,0 1 1	9, 02 1	42 ,8 57	- 5, 9 5 7	- 6, 8 3 2	- ,4 1 5	- 3, 7 1 2	- 3, 3 6 0	- 1, 2 1 9	- ,5 9 9	1 2, 4 8 6	7, 87 0	- 16 ,9 17	- 5, 17 8	20 ,3 56	11 ,7 33	21 ,1 72	1 1, 2 5 2	1 1, 9 5 1
А г р	Ко р П ир	- ,1 6 8	- ,1 4 9	- ,1 7 1	,1 99	,1 03	- ,4 7 0**	- ,1 2 6	- ,0 1 7	- ,2 3 3	- ,1 2 8	- ,0 3 4	,3 3 4 8**	,4 5 53	- ,2 99	,0 69	,3 92	,1 86	,5 69**	1	,4 9 4**	
	Зн ач. 2-х	,3 4 9	,4 0 7	,3 4 1	,2 66	,5 69	,0 0 6	,4 8 4	,9 2 5	,1 9 2	,4 7 8	,8 4 5	,0 5 8	,0 0 7	,1 55	,0 91	,7 01	,0 24	,3 00	,0 01	,0 0 3	
	Су м кв пе ре хр	- 9, 6 0 6	- 3, 4 4 4	- 3, 4 5	36 0, 66 7	29 2, 69 7	- 1 6 3, 5 4 5	- 4 9, 5 4 5	- 5, 0 9 1	- 7 6, 1 5 6 2	- 5 1, 0 0 0	- 1 0, 0 3	1 1 5 2 1 2	2 11 0, 39 4	- 29 4, 33 3	54 ,2 12	36 2, 57 6	93 ,8 18	36 0, 06 1	5 9 0, 2 4 5	2 8 6 9 7	
	Ко ва ри а ц и я	- ,3 0 0	- 1, 0 7 6	- 1, 0 7 7	11 ,2 71	9, 14 7	- 5, 1 1 1	- 1, 5 4 8	- ,1 5 9	- 2, 3 8 0	- 1, 5 9 6	- ,3 1 3	3, 6 0 2	7, 8 8 1	3, 45 0	- 9, 19 8	1, 69 4	11 ,3 30	2, 93 2	11 ,2 52	1 8, 4 4 5	9, 0 2 2
Р и г	- 2, 1 7	- ,0 1 3	,0 4 4	- ,0 03	,1 84	- ,5 5 5**	- ,4 9 2**	- ,1 2 1	- ,2 0 7	- ,3 1 8	- ,0 8 9	,0 3 5	,6 1 2**	,3 50	- ,4 98**	- ,1 79	,5 29**	,5 76**	,6 11**	,4 9 4**	1	

Зн ач. 2-х	,2 2 5	,9 4 3	,8 0 7	,9 87	,3 05	,0 0 1	,0 0 4	,5 0 4	,2 4 7	,0 7 1	,6 2 2	,8 4 7	,0 0 0	,0 46	,0 03	,3 19	,0 02	,0 00	,0 00	,0 0 3	
Су м кв пе ре хр	- 1 2, 2 4 2	- 2, 9 7 0	8, 8 1 8	- 5, 33 3	51 7, 87 9	- 1 9 0, 8 1 8	- 1 9 0, 8 1 8	- 3 5, 6 3 6	- 6 7, 0 6 1	- 1 2 5, 4 2 4	- 2 5, 0 0	1 1, 9 0 9	3 3 7 3	15 0, 75 8	- 48 4, 33 3	- 13 8, 51 5	48 4, 03 0	28 7, 72 7	38 2, 42 4	2 8 6 9 7	5 7 8 7 9
Ко ва ри ац ия	- 3 8 3	- 0 9 3	,2 7 6	- 1 67	16 1 84	- 5, 9 6 3	- 5, 9 6 3	1, 1 1 4	- 2, 0 9 6	- 3, 9 2 0	- 7 8 1	,3 7 2	1 0, 4 1 5	4, 71 1	- 15 1 35	- 4, 32 9	15 1 26	8, 99 1	11 9 51	9, 0 2 2	1 8, 0 5 9

Таблиця описової статистики

Описательные статистики						
	N	Минимум	Максимум	Сумма	Среднее значение	Стандартная отклонения
стать	33	1,0	2,0	40,0	1,212	,4151
вік	33	17,0	24,0	655,0	19,848	1,6793
курс	33	1,0	6,0	96,0	2,909	1,4655
КН	33	25,0	80,0	1573,0	47,667	13,1688
Самооцінка	33	47,0	132,0	2726,0	82,606	20,7002
Відкритість	33	1,0	11,0	201,0	6,091	2,5294
Самовпевненість	33	1,0	13,0	267,0	8,091	2,8544
Самокерівництво	33	3,0	12,0	237,0	7,182	2,1716
Дзеркальне Я	33	1,0	10,0	175,0	5,303	2,3781
Самоцінність	33	4,0	14,0	301,0	9,121	2,9021
Самоприйняття	33	2,0	12,0	231,0	7,000	2,0616
Самоприв'язаність	33	0,0	9,0	147,0	4,455	2,5136
Конфліктність	33	0,0	14,0	219,0	6,636	4,0064
Самозвинувачення	33	0,0	10,0	172,0	5,212	3,1698
Самоповага	33	13,0	37,0	880,0	26,667	7,1575
Автосимпатія	33	8,0	30,0	679,0	20,576	5,6901
Внутрішня невлаштованість	33	0,0	24,0	391,0	11,848	6,7320
Тривожність	33	2,0	18,0	309,0	9,364	3,6727
Фрустрація	33	0,0	18,0	293,0	8,879	4,6013
Агресивність	33	1,0	19,0	314,0	9,515	4,2948
Ригідність	33	3,0	19,0	350,0	10,606	4,2496
N валидных (по списку)	33					